

การศึกษาเปรียบเทียบปัญหาการหลุดออกนอกระบบโรงเรียนและผลกระทบ
ระหว่างเทศมณฑลมอนต์เซอร์ราโด เคาน์ตี ประเทศไลบีเรีย
และสามจังหวัดชายแดนใต้ ประเทศไทย*

Comparative Study on School Dropout and Its Consequences
between Montserrado County, Liberia,
and Thailand's Southern Border Provinces

ฮัสซัน ดี คาบา**

Hassan D Kaba***

อลิสา หะสาเมาะ****

Alisa Hasamoh*****

บทความนี้

Received

16 มิถุนายน 2568

Revised

24 กรกฎาคม 2568

Accepted

6 สิงหาคม 2568

บทคัดย่อ

การศึกษาในครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเปรียบเทียบปัญหาการหลุดออกจากโรงเรียนและผลกระทบของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นระหว่างเทศมณฑลมอนต์เซอร์ราโด เคาน์ตี ประเทศไลบีเรีย และสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ประเทศไทย การศึกษาในประเทศไลบีเรียใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ การสัมภาษณ์แบบเจาะลึกภาคสนามเฉพาะในประเทศไลบีเรีย พบว่า ผลการวิจัยสะท้อนให้เห็นถึงการหลุดออกนอกระบบที่เป็นผลมาจากภาวะสงครามอย่างต่อเนื่องและยาวนาน การหลุดออกนอกระบบยังส่งผลให้เกิดความยากจน

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เพื่อสำเร็จการศึกษาระดับปริญญาโท สาขาการบริหารการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ พ.ศ.2568

** นักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

*** Graduate Student, Faculty of Humanities and Social Sciences, Prince of Songkla University, Pattani Campus.

**** ผู้ช่วยศาสตราจารย์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี (ดร.)

***** Assistant Professor, Faculty of Humanities and Social Sciences, Prince of Songkla University, Pattani Campus. (Ph.D)

ข้ามรุ่น เนื่องจากคนรุ่นพ่อแม่ไม่ได้เรียนหนังสือ จึงไม่สามารถมีงานที่มีความมั่นคงและส่งลูกให้ได้เรียนหนังสือเช่นเดียวกับตนเอง ในขณะที่การศึกษาผ่านการทบทวนวรรณกรรมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ สถานการณ์การหลุดออกนอกระบบโรงเรียน มีความคล้ายคลึงกับสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ในประเทศไทยที่มีบริบทของเหตุการณ์ความไม่สงบ ทำให้เกิดปัญหาความยากจนข้ามรุ่น ปัญหาเศรษฐกิจ และการหลุดออกนอกระบบการศึกษา ผู้วิจัยนำเสนอข้อเสนอแนะในเชิงนโยบายเพื่อยกระดับผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาอย่างยั่งยืนในเทศมณฑลมอนต์เซอร์ราโด เคาน์ตี ประเทศไลบีเรียและสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ประเทศไทย ได้แก่ การสนับสนุนทางการเงินสำหรับครอบครัวที่เปราะบาง การจัดทำโครงการรณรงค์เพื่อยกระดับความตระหนักในระดับชุมชน การปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานของโรงเรียน และการกำหนดนโยบายการศึกษาที่มีความครอบคลุม เป็นธรรม และสอดคล้องกับบริบทของพื้นที่

คำสำคัญ การศึกษา, การหลุดออกนอกระบบการศึกษา, เทศมณฑลมอนต์เซอร์ราโด เคาน์ตี สาธารณรัฐไลบีเรีย

Abstract

This study aims to comparatively examine the issue of school dropout and its impacts among lower secondary school students in Montserrado County, Liberia, and Thailand's three southern border provinces. The research in Liberia employed a qualitative methodology, utilizing in-depth field interviews conducted exclusively within the country. Findings from the Liberian context reveal that prolonged and protracted armed conflict is a principal factor contributing to students' disengagement from the education system. Such disengagement has subsequently led to intergenerational poverty, as many parents, having been deprived of formal education themselves, are unable to secure stable employment or support their children's continued schooling. In contrast, the situation in Thailand's southern border provinces was analyzed through a review of relevant literature. The findings indicate striking parallels with the Liberian case. Ongoing unrest in the region has likewise generated significant socio-economic hardship, perpetuated intergenerational poverty, and contributed to high rates of school dropout. The study offers several policy recommendations aimed at sustainably improving educational outcomes in both Montserrado County and Thailand's three southern border provinces. These include: (1) providing financial assistance to socioeconomically vulnerable families, (2) implementing community-based awareness campaigns to elevate the perceived value of education, (3) improving school infrastructure to enhance accessibility and learning environments, and (4) formulating inclusive, equitable, and context-sensitive education policies that reflect the lived realities and specific needs of each locality.

Keywords: Education, School Dropout, Montserrado County, Republic of Liberia

บทนำ: ความสำคัญของการศึกษาและการหลุดออกนอกระบบ

ปัญหาการหลุดออกจากระบบการศึกษาเป็นประเด็นเชิงโครงสร้างที่มีความซับซ้อน เชื่อมโยงหลากหลายมิติ ต้องอาศัยนโยบายทางการเมือง การปฏิรูปการศึกษา และกลไกสนับสนุนทางสังคม ล้วนมีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนการแก้ไขปัญหาดังกล่าวอย่างเป็นระบบและยั่งยืน (Fine, 1991) ปัญหาการตกหล่นจากระบบการศึกษา (school dropout) หมายรวมถึงการที่นักเรียนออกจากโรงเรียนกลางคัน จบการศึกษาแต่ไม่ศึกษาต่อในชั้นที่สูงขึ้น ไปจนถึงการไม่ได้เข้าเรียนตั้งแต่ต้น โดยสัมพันธ์กับปัจจัยทางสังคม เช่น ภูมิศาสตร์ วิธีการผลิต และสภาพเศรษฐกิจสังคมในพื้นที่ (สรุข สินธุประมา, 2567) สังคมวิทยาการศึกษาเชิงตีความ (interpretive sociology of education) ให้ความสำคัญกับผู้กำหนดนโยบายการศึกษา และวิเคราะห์ว่าโครงสร้างมีความสัมพันธ์กับผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาของนักเรียน และผู้บริหารโดยเฉพาะภาครัฐควรจะต้องให้ความสำคัญกับเนื้อหาของกระบวนการศึกษา การเมือง และอุดมการณ์ของรัฐ หากต้องการลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา รวมทั้งปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักเรียนและครู (Karabel & Halsey, 1976)

การที่ประเทศใดประเทศหนึ่งมีจำนวนนักเรียนที่หลุดออกจากระบบการศึกษาในระดับสูงย่อมส่งผลกระทบในเชิงลบต่อความมั่นคงของประเทศและพัฒนาการทางการเมือง สิ่งแวดล้อม และเศรษฐกิจในระยะยาว รัฐบาลของแต่ละประเทศจึงจำเป็นต้องดำเนินการวิเคราะห์สาเหตุของการหลุดออกจากโรงเรียนอย่างรอบด้าน โดยพิจารณาควบคู่กับบริบททางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และสิ่งแวดล้อมที่สัมพันธ์กับระบบการศึกษา องค์ประกอบสำคัญที่ควรถูกนำมาพิจารณา ได้แก่ นโยบายของรัฐในการลดอัตราการหลุดออกจากระบบการศึกษา สภาพแวดล้อมทางการเรียนรู้ในโรงเรียน ปัจจัยทางภูมิศาสตร์ บรรทัดฐานและค่านิยมทางสังคม สถานการณ์ความยากจนเรื้อรัง ปัญหาทางการเงินของผู้ปกครอง รวมถึงเจตจำนงของผู้ปกครองในการส่งบุตรหลานเข้าเรียน นอกจากนี้ สภาพของโครงสร้างพื้นฐานทางการศึกษา ระบบคุณค่าในสังคม ความเหลื่อมล้ำทางโอกาส ความไม่เสมอภาคทางเพศ และความปลอดภัยของนักเรียนหญิง ล้วนเป็นปัจจัยที่มีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญกับแนวโน้มการหลุดออกจากระบบการศึกษาของนักเรียน การแก้ไขปัญหาจึงไม่อาจจำกัดอยู่เฉพาะในระดับปัจเจกหรือครอบครัว หากแต่ต้องอาศัยการออกแบบเชิงนโยบายที่มีความครอบคลุม มุ่งเน้นการลดความเหลื่อมล้ำ สร้างระบบสนับสนุนที่ตอบสนองต่อบริบทของผู้เรียน และขับเคลื่อนการพัฒนากระบวนการศึกษาให้สอดคล้องกับความเป็นธรรมทางสังคมอย่างแท้จริง (Sarker & Hossin, 2019)

การศึกษาเป็นกลไกสำคัญในการสร้างพลเมืองของรัฐ การศึกษาช่วยขับเคลื่อนความปรารถนาอันลึกซึ้งของมนุษยชาติในการบรรลุ “ภาวะสมบูรณ์พร้อม” ซึ่งแนวคิดดังกล่าวมิได้จำกัดอยู่เพียงการสะสม

องค์ความรู้ หากแต่รวมถึงการหล่อหลอมทักษะและประสบการณ์ที่สะท้อนความปรารถนาโดยธรรมชาติของมนุษย์ในการเข้าใจตนเอง โลก และบริบททางสังคมโดยรอบอย่างลึกซึ้ง (Dewey, 1916) โดยพื้นฐานแล้วการศึกษาเป็นกระบวนการที่มีจุดมุ่งหมายและมีระบบ เอื้อต่อการถ่ายทอดองค์ความรู้ ความเชี่ยวชาญ และทักษะที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตจากรุ่นหนึ่งสู่รุ่นถัดไป ไม่ว่าจะเป็นในบริบทของเด็กหรือผู้ใหญ่ แก่นแท้ของการศึกษาจึงอยู่ที่การเสริมสร้างศักยภาพของปัจเจกบุคคล เพื่อให้สามารถขยายพรมแดนทางปัญญา พัฒนาความสามารถในการคิดอย่างมีวิจารณญาณ และดำเนินชีวิตอย่างมีเป้าหมาย พร้อมทั้งส่งเสริมการเติบโตในทุกมิติของความเป็นมนุษย์ ทั้งในเชิงปัญญา อารมณ์ และจริยธรรมอย่างสมดุลและยั่งยืนการศึกษาทำให้ผู้เรียนมีเครื่องมือที่จำเป็นในการเผชิญกับความซับซ้อนของโลก และสามารถปรับตัวเข้ากับความท้าทายอันหลากหลาย นอกจากนี้ การศึกษายังเป็นแรงผลักดันให้เกิดความก้าวหน้าทางสังคม โดยเปิดโอกาสให้แต่ละบุคคลมีส่วนร่วมอย่างมีความหมายต่อชุมชนของตนและสังคมโลกในวงกว้าง (Soudien et al., 2014)

แนวทางในการพัฒนามนุษย์ที่เห็นพ้องต้องกันเกือบทั่วโลก ให้ความสำคัญกับระบบการศึกษา เพราะถือว่าเป็นกระบวนการแห่งการเปลี่ยนผ่านที่ทรงพลัง ซึ่งมีได้จำกัดเพียงการถ่ายทอดความรู้ หากยังทำหน้าที่ยกระดับคุณภาพชีวิต เปิดโอกาสใหม่ๆ และเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนพัฒนาการทั้งในระดับปัจเจกบุคคลและระดับโครงสร้างทางสังคมโดยรวม Scott และ Marshall (2005) ได้นำเสนอทัศนะที่ลุ่มลึกเกี่ยวกับบทบาทของการศึกษาในฐานะปรากฏการณ์ที่ประกอบด้วยมิติเชิงปรัชญาและสังคมวิทยาอย่างแนบแน่น โดยชี้ให้เห็นว่าการศึกษาไม่ควรถูกจำกัดอยู่เพียงมิติทางเทคนิคหรือการถ่ายทอดความรู้เท่านั้น หากแต่ควรมีเป้าประสงค์ในการหล่อหลอมบุคคลให้เป็นผู้มีคุณธรรม เช่น ความซื่อสัตย์ ความเคารพผู้อื่น การทำงานร่วมกัน และความสามารถในการปรับตัวเข้ากับบรรทัดฐานและบริบททางสังคมที่หลากหลาย ทั้งสองได้เสนอว่าการศึกษาเป็นพื้นที่บูรณาการระหว่างแนวคิดทางจริยศาสตร์ ทฤษฎีการเรียนรู้ และคุณค่ามนุษย์นิยม เข้ากับมิติสังคมวิทยา เช่น โครงสร้างหลักสูตร ระบบบริหารจัดการ กลไกการถ่ายทอดคุณค่าทางสังคมและอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม การศึกษาจึงเป็นมากกว่ากระบวนการเรียนรู้ แต่เป็นกลไกสำคัญในการขัดเกลาทางสังคม (socialization) ส่งเสริมความเป็นปัจเจกและความเป็นหนึ่งเดียวกันของสังคม (social cohesion) และเปิดโอกาสให้เกิดการเคลื่อนย้ายทางสังคม (social mobility) นอกจากนี้ แนวคิดของ Scott และ Marshall ยังชี้ให้เห็นถึงความเป็นองค์รวม (holistic nature) ของการศึกษา ซึ่งไม่อาจแยกออกจากโครงสร้างอำนาจ บริบททางวัฒนธรรม หรือระบบเศรษฐกิจและสถาบันทางสังคมที่หล่อหลอมประสบการณ์ของผู้เรียน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริบทของประเทศที่เผชิญกับความเปราะบางทางโครงสร้าง เช่น ไลบีเรีย ที่ระบบการศึกษายังถูกครอบงำด้วย

มรดกจากสงคราม ความเหลื่อมล้ำทางเพศ ความยากจน และการขาดโครงสร้างพื้นฐาน การศึกษาจึงมีใช้
เพียงกลไกพัฒนาปัจเจก แต่ยังเป็นเครื่องมือในการสร้างความเป็นธรรม ความเท่าเทียม และการฟื้นฟู
ศักดิ์ศรีของมนุษย์ มุมมองนี้สอดคล้องกับแนวคิดของ Dewey (1916) และ Mandela (1995) มองว่า
การศึกษาเป็นพลังแห่งการเปลี่ยนผ่าน (transformative force) ซึ่งช่วยยกระดับชีวิต ขยายโอกาส และ
ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของพลเมืองในสังคม ท้ายที่สุด การศึกษาในทัศนะของ Scott และ Marshall
(2005) คือรากฐานของการสร้างพลเมืองที่มีความรับผิดชอบ มีวิจารณญาณ และสามารถดำรงอยู่ในโลก
สมัยใหม่อย่างมีศักดิ์ศรีและวิสัยทัศน์

บทความวิจัยชิ้นนี้จึงไม่เพียงเป็นผลการวิเคราะห์การเก็บข้อมูลเชิงประจักษ์จากเสียงของนักเรียน
ครู ผู้ปกครอง และผู้นำชุมชน หากยังเป็นความพยายามในการวิเคราะห์ผ่านมุมมององค์รวมของ
สังคมวิทยาการศึกษา ในฐานะเครื่องมือในการทำความเข้าใจโรงเรียนและกระบวนการทางการศึกษา
แนวคิดนี้ชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นในการวิเคราะห์อย่างครอบคลุมเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์
ภายในระบบการศึกษา รวมถึงความสัมพันธ์ระหว่างระบบการศึกษากับมิติอื่นๆ ของสังคม นอกจากนี้
ยังรวมถึงผลกระทบของความสัมพันธ์เหล่านี้ที่มีต่อพฤติกรรมของมนุษย์แต่ละคน (Brookover, 1949)
การศึกษาคืออิทธิพลที่คนรุ่นผู้ใหญ่ใช้ต่อคนรุ่นที่ยังไม่พร้อมสำหรับการใช้ชีวิตในสังคม โดยจุดมุ่งหมาย
ของการศึกษา คือ การปลูกฝังและพัฒนาให้เกิดสภาวะทางกาย ภาวะทางปัญญา และภาวะทางศีลธรรม
บางประการในตัวเด็ก โดยเฉพาะการสร้างสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมเพียงพอจะให้เด็กจะเติบโตขึ้นไป
เป็นส่วนหนึ่งของสังคมในอนาคต ภายใต้ความคาดหวังของผู้ใหญ่ที่มุ่งเน้นให้เด็กจะต้องมีคุณสมบัติเพียงพอ
ที่จะกลายเป็นผู้ใหญ่ในรุ่นถัดไป (Durkheim, 1956) โดยใช้กรอบคิดที่ตระหนักถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจ
ของการเมืองที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาอันเป็นปัจจัยของการหลุดออกจากระบบโรงเรียน ได้แก่ อุปสรรค
ทางเศรษฐกิจ ความไม่เท่าเทียมทางเพศ การขาดการสนับสนุนทางสังคม ไปจนถึงการขาดนโยบายการศึกษา
ที่ตอบสนองความหลากหลายทางวัฒนธรรม ดังนั้นการทำความเข้าใจ “การออกจากโรงเรียน” จึงไม่อาจ
พิจารณาเพียงพฤติกรรมของนักเรียนในเชิงปัจเจก แต่ต้องวิเคราะห์ผ่านโครงสร้างและระบบที่สัมพันธ์กัน
ทั้งหมด ตั้งแต่ความยากจน การตั้งครุภัณฑ์ในวัยรุ่น ความเปราะบางของครอบครัว ไปจนถึงคุณภาพของ
โรงเรียนและความหมายของ “การเรียนรู้” ในสายตาของชุมชน ดังนั้นการมองปรากฏการณ์ “เด็กเลิกเรียน”
จึงไม่ใช่เพียงปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างฉาบฉวย แต่คือผลสะท้อนของโครงสร้างทางสังคมที่ไม่เท่าเทียม ดังนั้น
จึงมีความจำเป็นเร่งด่วนในการรื้อสร้างระบบการศึกษา และเพิ่มมิติความหมาย การพัฒนาที่ยั่งยืน
โดยตอบสนองชีวิตจริงของผู้เรียนในบริบทเฉพาะของพวกเขาอย่างแท้จริง

การหลุดออกนอกระบบการศึกษาในเทศมณฑลมอนต์เซอร์ราโด เคาน์ตี ประเทศไลบีเรีย

การหลุดออกนอกระบบของนักเรียนในเทศมณฑลมอนต์เซอร์ราโด เคาน์ตี ประเทศไลบีเรีย พบว่ามีความสัมพันธ์กับบริบททางสังคมเนื่องจากภาวะสงครามกลางเมืองในประเทศไลบีเรียที่ดำเนินการยาวนาน 14 ปี ช่วงระหว่าง พ.ศ.2532–2546 (The International Bank for Reconstruction and Development & The World Bank, 2011) ซึ่งได้ส่งผลกระทบอย่างรุนแรงต่อระบบการศึกษาอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน ในช่วงสงครามมีการทำลายโรงเรียนและโครงสร้างพื้นฐานอย่างกว้างขวาง ครูและนักเรียนจำนวนมากต้องพลัดถิ่น และการเข้าเรียนของเด็กถูกเลื่อนออกไปอย่างมีนัยสำคัญ เด็กจำนวนมากเริ่มเข้าเรียนช้ากว่าวัยที่กำหนด ส่งผลให้มีนักเรียนที่อายุเกินระดับชั้นเรียนจำนวนมาก นอกจากนี้ สงครามยังซ้ำเติมปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคม เช่น ความยากจน สงครามทำลายโรงเรียนและศูนย์ฝึกอบรมที่เป็นโครงสร้างพื้นฐาน โรงเรียนจำเป็นต้องได้รับการซ่อมแซมหรือสร้างใหม่ ครอบครัวจำนวนมากอพยพเข้าสู่เขตเมือง ทำให้การศึกษาเกิดความไม่ต่อเนื่อง และก่อให้เกิดความเหลื่อมล้ำระหว่างพื้นที่เมืองและชนบท อัตราการหลุดออกจากระบบการศึกษาในประเทศไลบีเรียอยู่ในระดับสูง โดยอยู่ที่ร้อยละ 65 สำหรับเด็กผู้ชาย และร้อยละ 73 สำหรับเด็กผู้หญิง ซึ่งนักเรียนเหล่านี้ส่วนใหญ่จะลาออกจากโรงเรียนก่อนที่จะจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 (World Education Network, 2025) แม้ว่าอัตราการอยู่รอดในระดับมัธยมศึกษาจะสูงกว่า แต่ก็ยังอยู่ในระดับจำกัด โดยเฉพาะในกลุ่มนักเรียนหญิง ทั้งนี้ความยากจน ค่าใช้จ่ายทางการศึกษาที่สูง แรงกดดันทางสังคมบังคับให้เด็กออกมาช่วยหารายได้เพื่อจุนเจือครอบครัวและปากท้องของตัวเอง และการที่เด็กหญิงจะต้องแต่งงานก่อนวัยอันควร และการตั้งครรภ์ในวัยเรียน เป็นปัจจัยสำคัญที่ผลักดันให้นักเรียนหลุดออกจากระบบ นักเรียนเพศหญิงมีแนวโน้มหลุดออกจากระบบมากกว่านักเรียนเพศชาย เนื่องจากข้อจำกัดทางวัฒนธรรม สังคม และเศรษฐกิจ ขณะที่พื้นที่ชนบทมีอัตราการเข้าเรียนที่ต่ำกว่า และมีอัตราการหลุดออกที่สูงกว่า ถึงแม้ว่ารัฐบาลจะจัดให้มีการดำเนินโครงการฉุกเฉิน เช่น โครงการเร่งรัดการเรียนรู้ (Accelerated Learning Program: ALP) เพื่อตอบสนองต่อกลุ่มเยาวชนที่มีอายุเกินเกณฑ์ แต่ผลกระทบของโครงการยังไม่ชัดเจน ทั้งนี้มรดกของสงครามยังคงเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาระบบการศึกษาของไลบีเรีย จึงจำเป็นต้องมีความพยายามอย่างต่อเนื่องในการฟื้นฟูโครงสร้างพื้นฐาน แก้ไขความไม่เสมอภาค และปรับระบบการศึกษาให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาดแรงงานในปัจจุบันและอนาคต

การหลุดออกนอกระบบการศึกษาในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ประเทศไทย

ในปีการศึกษา 2566 พบว่า ประเทศไทยมีเด็กและเยาวชนอายุ 3-18 ปีตกหล่นจากระบบมากถึง 1 ล้านคน (สร้อย สินธุประมา, 2567) สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ระบุว่า

ภาคใต้เป็นภูมิภาคที่มีอัตราส่วนเด็กยากจนที่ขัดสนด้านการเรียนรู้ ในช่วงอายุ 5-17 ปี มากที่สุดอยู่ที่ร้อยละ 7.21 (กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา, 2565) ทั้งนี้ พื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้มีเด็กนอกระบบการศึกษา ในช่วงอายุ 3-18 ปี จำนวน 52,306 คน โดยในจำนวนนี้ 40% อยู่ในช่วงอายุ 15-18 ปี (กองบรรณาธิการ เดอะแอสทีฟ, 2567) เด็กในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้มีการศึกษาน้อยกว่าเด็กในภาคอื่นๆ โดยเฉพาะเด็กมลายูมุสลิม ถึง 0.88 ปี ในขณะที่โดยเฉลี่ยอยู่ที่ 0.68 ปี (ศรัณย์ ศาสติศาสตร์, 2565) ปัญหาการศึกษาต่ำและการหลุดออกนอกระบบ สัมพันธ์กับสถานการณ์ความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้ การขาดทุนทรัพย์ ปัญหาครอบครัว การมีบุตรหลายคน พ่อแม่ออกไปทำงานนอกพื้นที่ ทำให้ลูกต้องออกจากโรงเรียนมาเป็นผู้หาเลี้ยงหลักของครอบครัว (กองบรรณาธิการ เดอะแอสทีฟ, 2567) ปัจจัยที่ทำให้เด็กหลุดออกนอกระบบการศึกษาในพื้นที่ซึ่งประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลามถึงร้อยละ 80-90 มีลักษณะทางวัฒนธรรมและภาษาที่แตกต่างจากส่วนอื่นของประเทศอย่างชัดเจน ชาวบ้านใช้ภาษามลายูปาดานีเป็นภาษาที่ใช้สื่อสารในชีวิตประจำวันมากกว่าภาษาไทย แม้เด็กๆ จะได้เรียนภาษาไทยในโรงเรียน แต่ภายในบ้านกลับใช้ภาษามลายู จึงทำให้เด็กขาดความมั่นใจในการสื่อสารภาษาไทย และส่งผลต่อการเข้าถึงบริการของรัฐและการเข้าถึงการศึกษา ส่วนปัญหาความยากจนยังคงเป็นประเด็นสำคัญ ครอบครัวที่ยากจนจะไม่ค่อยสนับสนุนให้ลูกมีการศึกษาที่สูงขึ้น และไม่ได้สนใจประเด็นวุฒิการศึกษา โดยให้ความสำคัญกับการหางานและเงินมาเลี้ยงครอบครัว (ถาวรธณ ธนาเลิศสมบูรณ์, 2568) นอกจากนี้ ผู้ปกครองที่นับถือศาสนาอิสลามเห็นว่าการศึกษาที่รัฐจัดให้ ไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและรายได้ของผู้ปกครอง ส่วนปัจจัยอื่น ได้แก่ นโยบายการศึกษาที่ถูกเปลี่ยนแปลงบ่อยครั้งและไม่ต่อเนื่องจากรัฐมนตรีกระทรวงศึกษาธิการ หลักสูตรการศึกษาที่ยังไม่ตอบสนองกับความต้องการของผู้เรียนและบริบทสังคม พหุวัฒนธรรม การจัดรูปแบบการศึกษาที่ประยุกต์มาจากต่างประเทศ จำนวนครูและบุคลากรทางการศึกษาจำนวนน้อยไม่เพียงพอกับความต้องการของโรงเรียน ปัญหาสถานการณ์ความไม่สงบในพื้นที่อย่างต่อเนื่องและยาวนาน (สิทธิชัย ทองมาก และคณะ, 2061)

วัตถุประสงค์การวิจัย

วัตถุประสงค์ของการวิจัยที่กำหนดไว้สำหรับการศึกษาค้นคว้า มีดังต่อไปนี้

1. เพื่อศึกษาเปรียบเทียบปัญหาการหลุดออกนอกระบบของโรงเรียนในเขตเทศมณฑลมอนต์เซอร์ราโด เคาน์ตี ประเทศไลบีเรียและสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ประเทศไทย
2. เพื่อวิเคราะห์ผลกระทบและความสูญเสียทางสังคมที่เกิดขึ้นจากปรากฏการณ์การออกจากโรงเรียนในเขตเทศมณฑลมอนต์เซอร์ราโด เคาน์ตี ประเทศไลบีเรียและสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ประเทศไทย

แนวคิดและทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษา

บทความวิจัยชิ้นนี้ อธิบายการศึกษาเปรียบเทียบปัญหาการหลุดออกนอกระบบโรงเรียนในเทศมณฑลมอนต์เซอร์ราโด ประเทศไลบีเรีย และ สามจังหวัดชายแดนใต้ ประเทศไทย ในมิติทางสังคมวิทยาที่วิเคราะห์ปรากฏการณ์ให้ครอบคลุมมิติทางโครงสร้าง วัฒนธรรม บทบาท และปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ดังนี้

1. ทฤษฎีโครงสร้างนิยม (Structural Functionalism) กับการศึกษา (Zheng & Yin, 2024) ตามทฤษฎีนี้กล่าวถึงระบบสังคมที่กำหนดโครงสร้างไว้อย่างชัดเจนและองค์ประกอบภายในถูกจัดเรียงความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน มีระบบย่อยที่มีหน้าที่แตกต่างกัน นักสังคมวิทยาชาวอเมริกัน ทาลคอตต์ พาร์สันส์ (Talcott Parsons) กล่าวว่า ระบบสังคมจะตอบสนองเงื่อนไขเชิงหน้าที่พื้นฐาน 4 ประการ ได้แก่ 1) A (Adaptation) คือ การปรับตัว หมายถึง การจัดหาทรัพยากรทั้งภายในและภายนอกระบบ 2) G (Goal Attainment) คือ การบรรลุเป้าหมาย หมายถึงบทบาทของระบบสังคมในการช่วยกำหนดเป้าหมาย กระตุ้น และระดมศักยภาพและพลังงานของระบบเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย 4) I (Integration) คือ การบูรณาการ หมายถึงการรักษาความเป็นเอกภาพหรือความกลมกลืนของระบบสังคม รวมถึงการสร้างกลไกควบคุม การประสานงานระหว่างระบบย่อย และการป้องกันไม่ให้เกิดความโกลาหลอย่างรุนแรงภายในระบบ และ 5) L (Latency) คือ การคงอยู่แฝง หมายถึงกระบวนการเก็บรักษาและจัดสรรพลังงานภายในระบบ ซึ่งเกี่ยวข้องกับสองด้านที่เชื่อมโยงกัน คือ การคงอยู่ของแบบแผน (pattern maintenance) การจัดหาสัญลักษณ์ แนวคิด ความสนใจ และการประเมินค่าทางวัฒนธรรม การจัดการความตึงเครียด (tension management) การลดแรงกดดันภายในของผู้กระทำทางสังคม เพื่อรักษาระบบค่านิยมร่วมของสังคมและทำให้เป็นสถาบันภายในระบบสังคม โดยพาร์สันส์ได้แบ่งระบบสังคมออกเป็นระบบเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรม เพื่อปฏิบัติหน้าที่ที่ทั้งสี่ดังกล่าวให้สำเร็จ ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นิยมจึงเป็นรากฐานทางทฤษฎีสำหรับการศึกษาประเด็นปัญหาการหลุดออกนอกระบบ โดยทฤษฎีนี้เน้นบทบาทของระบบการศึกษาในการส่งเสริมเสถียรภาพและการพัฒนาทางสังคม และมุ่งอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างทางสังคมกับหน้าที่ทางสังคม ซึ่งทฤษฎีนี้ได้รับความนิยมมากในการวิเคราะห์ระบบการศึกษา ทั้งในแง่โครงสร้าง การดำเนินงาน และการปรับเปลี่ยนของระบบการศึกษา การปรับใช้ทฤษฎีโครงสร้างนิยมถูกนำมาใช้เพื่อวิเคราะห์ บทบาทของโรงเรียนในฐานะสถาบันทางสังคมที่รักษาระเบียบและสร้างทุนมนุษย์ โดยพิจารณาว่าโครงสร้างสังคมที่อ่อนแอหรือแตกสลาย (เช่น จากสงคราม ความไม่สงบ) ส่งผลให้โรงเรียนทำหน้าที่ได้ไม่เต็มที่

2. ทฤษฎีความขัดแย้ง (Conflict theory) หลายท่าน เช่น มาร์กซ์ (Marx), เวเบอร์ (Weber), มิลส์ (Mills), ซิมเมล (Simmel), มีด (Mead) และ คูลีย์ (Cooley) (Mishra, 2013) มองว่าจุดประสงค์

ของการศึกษา คือ การคงไว้ซึ่งความไม่เท่าเทียมทางสังคมและรักษาอำนาจของชนชั้นนำ พวกเขามองว่า การศึกษาไม่ใช่ประโยชน์หรือโอกาสทางสังคม แต่เป็นเครื่องมือที่ทรงพลังในการรักษาโครงสร้างอำนาจ และสร้างแรงงานที่เชื่อต่อระบบทุนนิยม ความขัดแย้งเกิดจากความไม่เท่าเทียมกันในสังคม ซึ่งความไม่เท่าเทียมนี้อาจเป็นด้านสังคม การเมือง หรือเศรษฐกิจ ทฤษฎีความขัดแย้งเป็นมุมมองทางสังคมศาสตร์ ที่เน้นย้ำถึงความไม่เท่าเทียมกันทางสังคม การเมือง หรือเศรษฐกิจของกลุ่มสังคม ทฤษฎีความขัดแย้งมุ่งให้ ความสนใจกับความแตกต่างด้านอำนาจ เช่น ความขัดแย้งทางชนชั้น โดยผลของความขัดแย้ง คือ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน โดย Bowles & Gintis (2002) อธิบาย ว่า ทิศทางการกำหนดการศึกษาอยู่ใน รูปแบบของการสร้าง “กติกาของเกม” ที่เอื้อประโยชน์ต่อผู้มีฐานะ แนวคิดนี้อาจถูกมองว่าเป็นการเปิด โอกาสให้วิเคราะห์ความสัมพันธ์ทางสังคมในกระบวนการสอน (social relations of pedagogy) เพื่อชี้ให้เห็นว่ากระบวนการเหล่านี้สะท้อนถึงอำนาจครอบงำทางวัฒนธรรมของชนชั้นนำ และทำให้การเรียนรู้ ของเด็กยากจนเสียเปรียบ และสร้างระบบความไม่เท่าเทียม ได้แก่ การจัดสรรงบประมาณการศึกษาตาม ท้องถิ่น (local school finance) การใช้ทฤษฎีความขัดแย้งถูกนำมาวิเคราะห์ความไม่เท่าเทียม ด้านโอกาสทางการศึกษา อำนาจ และทรัพยากรระหว่างกลุ่มทางสังคม เช่น ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ ความขัดแย้งชาติพันธุ์ ศาสนา และเพศสภาพ ส่งผลให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนทำให้เด็กยากจนและ ต่างกลุ่มชาติพันธุ์หลุดออกนอกระบบ

3. ทฤษฎีปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ (Symbolic Interactionism theory) บลูเมอร์ (Blumer) ซึ่งเป็น ผู้วางรากฐานทฤษฎีสำคัญเบื้องหลังปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ Blumer (1980) เป็นกรอบแนวคิดทางทฤษฎี ในสังคมวิทยาที่อธิบายถึงวิธีที่สังคมถูกสร้างขึ้นและคงอยู่ผ่านการปฏิสัมพันธ์แบบเผชิญหน้า (face-to-face) ที่เกิดซ้ำและมีความหมายระหว่างบุคคล ในประเด็นการศึกษาวัฒนธรรม (Cultural Studies) เพศ สถานะ และอำนาจ (Gender, Status & Power) บริบททางสังคมและสิ่งแวดล้อม (Social Context and Environment) ปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ (Symbolic interactionism) เป็นกรอบแนวคิดและมุมมอง ทางทฤษฎีในระดับจุลภาค (micro-level) ในสังคมวิทยา ที่อธิบายว่าสังคมถูกสร้างขึ้นและคงอยู่ได้อย่างไร ผ่านการปฏิสัมพันธ์ซ้ำๆ ระหว่างบุคคล แนวคิดนี้เกิดขึ้นในช่วงกลางศตวรรษที่ 20 จากอิทธิพล หลากหลายแหล่ง รวมถึงนักปรัชญาสกอตติชมอรัลลิสต์ (Scottish Moralists) และปฏิบัตินิยมแบบอเมริกัน (American Pragmatism) โดยมีอิทธิพลสำคัญที่สุดจากนักปรัชญาชาวอเมริกัน จอร์จ เฮอร์เบิร์ต มิด และทฤษฎีของเขาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่าง ตัวตน (self) และ สังคม (society) พัฒนาขึ้นเพื่อ ทำความเข้าใจการทำงานของสังคมจากล่างขึ้นบน (bottom-up) โดยหันความสนใจไปที่กระบวนการใน ระดับจุลภาค (micro-level) ที่เกิดขึ้นระหว่างปฏิสัมพันธ์แบบเผชิญหน้า เพื่ออธิบายการดำเนิน ไปของสังคม (Carter & Fuller, 2016) การใช้ทฤษฎีปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ถูกนำมาวิเคราะห์

การตีความของนักเรียน ครู และชุมชนต่อคุณค่าของการศึกษา และตัวตนของผู้เรียน เช่น การติดราทางสังคม (labelling) ว่า เด็กบางกลุ่มเรียนไม่เก่งและเด็กไม่มีอนาคต

ทฤษฎีทางสังคมวิทยาเป็นศาสตร์ที่ศึกษาและอธิบายสังคมซึ่งประกอบด้วยโครงสร้าง ลำดับชั้นทางสังคมที่เชื่อมโยงกัน วัตถุประสงค์คือเพื่อศึกษาเปรียบเทียบปัญหาการหลุดออกนอกระบบของโรงเรียนในเขตเทศบาลมณฑลเซอร์ราโต แคนตี ประเทศไลบีเรียและสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ประเทศไทย และผลกระทบที่เกิดขึ้น โดยศึกษาบริบทของประสบการณ์ของนักเรียนแต่ละคนและผลกระทบต่อการศึกษา และนโยบายและการจัดสรรทรัพยากรทางการศึกษาที่มีความไม่เท่าเทียมในโรงเรียน

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยในระดับนานาชาติ พบว่าปรากฏการณ์การออกจากโรงเรียนก่อนสำเร็จการศึกษา ยังคงเป็นความท้าทายเชิงโครงสร้างในระบบการศึกษาทั่วโลก โดยเฉพาะในบริบทของประเทศกำลังพัฒนา ข้อมูลจากสถาบันสถิติแห่งองค์การยูเนสโก (UNESCO Institute for Statistics [UIS], 2019) ระบุว่าปัจจุบันมีเด็กและเยาวชนกว่า 258 ล้านคนที่ยังอยู่นอกระบบการศึกษา โดยจำนวนมากในกลุ่มนี้ออกจากโรงเรียนก่อนจะสำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น การหลุดออกนอกโรงเรียนสะท้อนถึงข้อจำกัดเชิงระบบที่ยังไม่สามารถรับประกันโอกาสในการเรียนรู้ที่ต่อเนื่องและมีคุณภาพสำหรับเยาวชนจำนวนมากทั่วโลก งานวิจัยเชิงประจักษ์จากหลากหลายประเทศ (Dorn, 1993; Zuilkowski & Betancourt, 2014; Mugisho, 2024) บ่งชี้ว่า สงครามมีผลต่อการหลุดออกจากระบบการศึกษาของเด็ก ไม่ว่าจะอยู่ในฐานะผู้มีส่วนร่วมโดยสมัครใจ หรือถูกบังคับ หรือแม้แต่ในฐานะผู้เฝ้าดูเหตุการณ์ เนื่องจากโรงเรียนต้องหยุดการเรียนการสอน การปิดหรือทำลายโรงเรียน ปัญหาสุขภาพจิตจากการเผชิญหน้าความขัดแย้ง โดยเฉพาะเด็กผู้หญิงที่นำไปสู่การแต่งงานในวัยรุ่น การมีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควร การเป็นแม่ตั้งแต่อายุน้อย เนื่องจากภาวะสงครามทำให้เด็กผู้หญิงจำนวนมากต้องออกจากโรงเรียน จึงนำไปสู่การเพิ่มความเสี่ยงต่อการเข้าสู่วัยผู้ใหญ่ก่อนวัยอันควรและส่งผลให้มีอัตราการเป็นมารดาวัยรุ่นสูงขึ้น

ปัจจัยทางเศรษฐกิจ (Duncan, 1965; Belfield & Levin, 2007; Sarker & Hossin, 2019) เช่น ความยากจนเรื้อรัง ภาระการดูแลครอบครัว และแรงกดดันให้หารายได้ในช่วงวัยเรียน เป็นปัจจัยสำคัญที่ผลักดันให้นักเรียนจำนวนมากต้องละทิ้งการศึกษา ในขณะเดียวกัน คุณภาพของระบบการศึกษาซึ่งรวมถึงปัญหาการขาดแคลนครูผู้สอน การขาดทรัพยากรทางการเรียน และสภาพแวดล้อมในโรงเรียนที่ไม่เอื้อต่อการเรียนรู้ยังคงเป็นอุปสรรคที่กีดกีดการมีส่วนร่วมในระบบการศึกษาขั้นพื้นฐานอย่างยั่งยืน นอกจากนี้ ปัจจัยทางวัฒนธรรม (Shahidul & Karim, 2015; Malish, 2019) เช่น บทบาททางเพศที่ตอกย้ำบทบาทจำกัดของผู้หญิงในบางสังคม และความคาดหวังของครอบครัวและชุมชนที่ขัดแย้งกับ

แนวทางการศึกษาแบบสมัยใหม่ ล้วนมีอิทธิพลอย่างลึกซึ้งต่อการตัดสินใจของนักเรียน โดยเฉพาะในกลุ่มนักเรียนหญิงที่มักเผชิญแรงกดดันทางวัฒนธรรมให้แต่งงานหรือรับบทบาทการดูแลครอบครัวในวัยเยาว์ ในบริบทนานาชาติพบว่า มีแนวทางการแทรกแซง ที่ประสบผลสำเร็จในบริบทนานาชาติ มีลักษณะเป็นแบบองค์รวมและอิงหลักฐานเชิงประจักษ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งโครงการเงินอุดหนุนแบบมีเงื่อนไข (Conditional Cash Transfer [CCT]) (Dearden et al. , 2009; Glewwe & Kassouf, 2012; Mo et al., 2013) ที่มุ่งลดอุปสรรคด้านรายได้สำหรับครอบครัวผู้มีรายได้น้อย ควบคู่กับการส่งเสริมการเข้าเรียนอย่างสม่ำเสมอ อีกทั้ง ยังมีการดำเนินโครงการส่งเสริมบทบาทของชุมชนในกระบวนการจัดการศึกษาผ่านกิจกรรมเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของครอบครัว (Shoo & Lekule, 2021) และผู้นำท้องถิ่น (Nabugoomu, 2019) เพื่อสร้างความเข้าใจร่วมกันถึงความสำคัญของการศึกษาในระยะยาว นอกจากนี้ การปฏิรูปเชิงโครงสร้าง เช่น การลงทุนในโครงสร้างพื้นฐานทางการศึกษา การเพิ่มคุณภาพและปริมาณครู รวมถึงการพัฒนาเนื้อหาหลักสูตรให้ตอบสนองความต้องการของผู้เรียน ก็เป็นกลไกสำคัญที่หลายประเทศนำมาใช้เพื่อลดอัตราการหลุดออกจากระบบการศึกษา ตัวอย่างหนึ่งที่โดดเด่นคือโครงการ “Back to School” ขององค์การยูนิเซฟ (Unicef, 2016; Rajasekaran & Reyes, 2019) ซึ่งเป็นการพยายามในการสร้างเส้นทางกลับเข้าสู่ระบบการศึกษาสำหรับเด็กที่เคยหลุดออกไป โดยเน้นการสร้างเครือข่ายความร่วมมือในระดับท้องถิ่นและการจัดการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่นตามบริบทของนักเรียน ซึ่งนับเป็นต้นแบบที่มีนัยสำคัญในการออกแบบนโยบายด้านการศึกษาทั้งในระดับชาติและระดับโลก

การวิจัยในระดับภูมิภาคเกี่ยวกับปัญหาการออกจากโรงเรียน

งานวิจัยในภูมิภาคแอฟริกาตอนใต้ของทะเลทรายซาฮารา (Sub-Saharan Africa) (Lloyd & Mensch, 2008; Lewin, 2009; Inoue et al., 2015) สะท้อนให้เห็นถึงอัตราการออกจากโรงเรียนที่ยังคงอยู่ในระดับสูง โดยเฉพาะในเขตชนบทซึ่งมีความเปราะบางทางโครงสร้างและทรัพยากร ปัจจัยที่มีบทบาทเชิงระบบ ได้แก่ ความยากจนเรื้อรัง การแต่งงานก่อนวัยอันควร และความเหลื่อมล้ำทางเพศ งานวิจัยจำนวนมากระบุว่า เด็กหญิงมีแนวโน้มที่จะออกจากระบบการศึกษามากกว่าเด็กชาย โดยมีสาเหตุจากชนบทธรรมเนียมทางวัฒนธรรม การถูกคาดหวังให้รับผิดชอบภาระในครัวเรือน และการเข้าถึงโอกาสทางการศึกษาที่จำกัด ในระดับนโยบาย มีความพยายามในการบรรเทาปัญหาดังกล่าวผ่านกรอบยุทธศาสตร์ระดับภูมิภาค อาทิ ยุทธศาสตร์การศึกษาของสหภาพแอฟริกา ค.ศ. 2026–2035 (CESA 26–35) (Continental Education Strategy for Africa) (African Union, 2017; Ashipala & Wodon, 2024) ซึ่งมุ่งเน้นการปรับปรุงนโยบายการศึกษา เพิ่มความเท่าเทียมในการเข้าถึง และยกระดับคุณภาพการเรียนรู้ในระดับท้องถิ่น สะท้อนให้เห็นถึงการให้ความสำคัญทางการเมืองกับการศึกษาในฐานะ

สิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานและปัจจัยขับเคลื่อนการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยให้ความสำคัญกับประเด็นครอบคลุม เช่น ความเป็นธรรมทางเพศ การเรียนรู้ตลอดชีวิต และการรับมือกับวิกฤตการศึกษาในสถานการณ์ฉุกเฉิน การวางรากฐานทางนโยบายเช่นนี้ แสดงให้เห็นถึงมิติของ “การเมืองว่าด้วยการศึกษา” (politics of education) ซึ่งไม่เพียงเป็นการกำหนดทิศทางการเรียนรู้เท่านั้น แต่ยังสะท้อนการแข่งขัน การเจรจา และการจัดสรรทรัพยากรระหว่างรัฐ องค์กรระดับภูมิภาค และภาคประชาสังคมในกระบวนการกำหนดนโยบายสาธารณะด้านการศึกษาอีกด้วย

ในหลายประเทศในเอเชียใต้ เช่น อินเดีย (Sridevi & Nagpal, 2019; Kumar et al., 2023) และ ปากีสถาน (Khan et al., 1987; Shah et al., 2019; Ali et al., 2021) การออกจากโรงเรียนสะท้อนถึงพลวัตความไม่เท่าเทียมทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม โดยเฉพาะระบบวรรณะ การแบ่งชนชั้น และการกีดกันกลุ่มชายขอบ อันเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการเข้าถึงการศึกษาที่มีคุณภาพ งานวิจัยแสดงให้เห็นว่าเด็กจากครอบครัวที่ยากจนหรืออยู่ในชนชั้นทางสังคมต่ำ มักถูกบังคับให้ออกจากโรงเรียนก่อนวัยอันควรเพื่อเข้าร่วมในกิจกรรมทางเศรษฐกิจหรือรับบทบาทภายในครัวเรือน ทั้งนี้ แนวทางการแทรกแซงของรัฐและองค์กรพัฒนาเอกชนในบางพื้นที่ ได้ดำเนินมาตรการที่ส่งผลเชิงบวก เช่น โครงการการศึกษาฟรี การจัดหาอาหารกลางวันในโรงเรียน และการอุดหนุนรายได้แก่ครอบครัวเปราะบาง ซึ่งช่วยลดอัตราการออกจากโรงเรียนอย่างมีนัยสำคัญในบางภูมิภาค

งานวิจัยในภูมิภาคลาตินอเมริกา (Bassi et al., 2013; Adelman & Szekely, 2016) เน้นย้ำว่าความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและความรุนแรงในชุมชนเป็นตัวแปรสำคัญที่ผลักดันให้เยาวชนหลุดออกจากระบบการศึกษา ตัวอย่างเช่น ประเทศบราซิลและเม็กซิโกได้นำโครงการเงินอุดหนุนแบบมีเงื่อนไข อาทิ *Bolsa Familia* (Glewwe & Kassouf, 2012; Santos & Corseuil, 2022) มาใช้ในการสร้างแรงจูงใจให้ผู้ปกครองส่งบุตรหลานเข้าเรียนอย่างสม่ำเสมอ อีกทั้งยังมีการดำเนินโครงการที่ขับเคลื่อนโดยชุมชนร่วมกับองค์กรท้องถิ่นและผู้ปกครอง ซึ่งมีบทบาทอย่างยิ่งในการสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการคงอยู่ในระบบการศึกษา

ในระดับท้องถิ่นของประเทศไลบีเรีย โดยเฉพาะในเขตมอนต์เซอร์ราโด เคาน์ตี ปัญหาการออกจากโรงเรียนปรากฏให้เห็นอย่างเด่นชัดภายใต้บริบทของความเปราะบางทางเศรษฐกิจและผลพวงจากความขัดแย้งภายในประเทศ งานวิจัยชี้ให้เห็นว่า ระบบการศึกษายังประสบกับข้อจำกัดด้านโครงสร้างพื้นฐาน ทั้งในแง่ของอาคารเรียน ทรัพยากรการเรียนการสอน และการจัดสรรครูที่มีคุณภาพ นอกจากนี้พบว่า มีปัจจัยในระดับครอบครัว เช่น ความยากจน การขาดการสนับสนุนจากผู้ปกครอง และความจำเป็นที่เด็กจะต้องทำงานเพื่อช่วยเหลือครัวเรือน ล้วนเป็นแรงกดดันที่ผลักดันให้นักเรียนจำนวนมากต้องออกจาก

โรงเรียนก่อนสำเร็จการศึกษา ปรากฏการณ์นี้ยังสะท้อนถึงการขาดกลไกสนับสนุนเชิงระบบที่ยั่งยืน ซึ่งจำเป็นต้องได้รับการออกแบบและดำเนินการอย่างเร่งด่วน เพื่อปกป้องสิทธิในการศึกษาและสร้างเส้นทางการเรียนรู้ที่มีความหมายต่ออนาคตของเยาวชนในพื้นที่

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษานี้ใช้แนวทางการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research Design) ซึ่งเหมาะสมอย่างยิ่งในการสำรวจพลวัตเชิงลึกของปรากฏการณ์ทางสังคมที่มีความซับซ้อนและฝังตัวอยู่ในบริบทเฉพาะ โดยมุ่งทำความเข้าใจปัจจัยเชิงโครงสร้าง วัฒนธรรม และประสบการณ์ส่วนบุคคลที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจออกจากระบบการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นของเยาวชนในเขตมอนต์เซอร์ราโด เคาน์ตี ประเทศไลบีเรีย การวิจัยนี้ดำเนินการภายใต้กรอบของการศึกษาแบบกรณีศึกษา ซึ่งเปิดพื้นที่ให้ผู้วิจัยสามารถพิจารณาปรากฏการณ์การออกจากโรงเรียนอย่างเป็นองค์รวม โดยวิเคราะห์ผ่านมุมมองของกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่หลากหลาย ได้แก่ ครูและผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน 35 คน นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นที่มีอายุช่วง 12 – 16 ปี 33 คน ผู้ปกครอง 30 คนจาก 15 ชุมชน ผู้นำชุมชน 30 คนจาก 15 ชุมชน และผู้กำหนดนโยบายหรือเจ้าหน้าที่ด้านการศึกษาอีก 15 คน รวมทั้งสิ้น 113 คน โดยการเก็บข้อมูลภาคสนามดำเนินการผ่านการสัมภาษณ์แบบกึ่งมีโครงสร้าง (Semi-structured Interviews) และการสัมภาษณ์เชิงลึกแบบตัวต่อตัว (In-depth Interviews) ประเด็นคำถามสำคัญ ได้แก่ ปัจจัยใดบ้างที่ส่งผลต่อการตัดสินใจออกจากโรงเรียนของคุณนักเรียนต้องเผชิญกับความท้าทายหรืออุปสรรคใดที่นำไปสู่การออกจากโรงเรียน โรงเรียนมีมาตรการใดบ้างที่สามารถช่วยป้องกันไม่ให้นักเรียนออกจากโรงเรียนได้ โดยวิธีการดังกล่าวเอื้อต่อการสกัดข้อมูลเชิงคุณภาพที่ละเอียดอ่อนและมีมิติซับซ้อน ซึ่งสะท้อนทั้งประสบการณ์ส่วนบุคคล มุมมองเชิงโครงสร้าง และพลวัตทางสังคมที่มีผลต่อการอยู่หรือออกจากระบบการศึกษา เขตมอนต์เซอร์ราโด เคาน์ตี ได้รับการคัดเลือกเป็นกรณีศึกษาเนื่องจากลักษณะเฉพาะทางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมที่หลากหลาย ซึ่งก่อให้เกิดบริบทการเรียนรู้ที่แตกต่างและซ้อนทับกันอย่างซับซ้อน การเลือกพื้นที่นี้จึงเอื้อให้เกิดความเข้าใจปรากฏการณ์ในเชิงลึกและสามารถขยายผลการวิเคราะห์ไปสู่การพัฒนานโยบายที่สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่เป้าหมายได้อย่างมีนัยสำคัญ

ในขณะที่การศึกษากาหลุดออกจากระบบในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยใช้วิธีการศึกษาจากเอกสารและวรรณกรรม (Documentary & Literature Review Method) เป็นแนวทางหลัก เพื่อสังเคราะห์องค์ความรู้ ข้อค้นพบ และข้อโต้แย้งจากงานวิจัย บทความวิชาการ รายงานนโยบาย และเอกสารอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาปัญหาการหลุดออกนอกระบบโรงเรียนและปัจจัยทางสังคมในบริบทของสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ การเลือกใช้วิธีศึกษาจากวรรณกรรมมีเหตุผลสำคัญคือ ต้องการ

รวบรวมและเปรียบเทียบองค์ความรู้ จากหลากหลายแหล่ง เพื่อมองภาพรวมที่ครอบคลุมในมิติทางสังคม วัฒนธรรม ศาสนา เศรษฐกิจ และการเมือง โดยเปิดโอกาสให้ใช้ข้อมูลจาก การวิจัยก่อนหน้า ที่ผ่านการวิเคราะห์เชิงวิชาการมาแล้ว เพื่อประหยัดเวลาและทรัพยากร ข้อมูลที่ใช้ในงานวิจัยแบ่งเป็น 2 ประเภทหลัก (1) ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Sources) จากวรรณกรรมต้นฉบับ งานวิจัยเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ ที่ศึกษาในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ รายงานจากหน่วยงานภาครัฐ เช่น กระทรวงศึกษาธิการ สำนักงานสถิติแห่งชาติ ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ศอ.บต.) (2) ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Sources) บทความวิชาการในวารสาร (Journal Articles) หนังสือและบทในหนังสือที่เกี่ยวข้องกับ สังคมวิทยาการศึกษา ทฤษฎีความขัดแย้ง ปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ และโครงสร้างหน้าที่นิยม รายงานการประชุมทางวิชาการ ข้อมูลข่าวสารและบทความวิเคราะห์จากสื่อมวลชนที่มีความน่าเชื่อถือ

ถึงแม้ว่าทั้งสองพื้นที่จะใช้กระบวนการวิจัยในการเก็บข้อมูลที่แตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง เพื่อให้การเปรียบเทียบมีความสมเหตุสมผล งานวิจัยชิ้นนี้ใช้กรอบทฤษฎีเดียวกัน ได้แก่ ทฤษฎีโครงสร้างนิยม ทฤษฎีความขัดแย้ง ทฤษฎีปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ ในการตีความข้อมูลทั้งสองชุด โดยใช้ประเด็นวิเคราะห์ร่วม เช่น ปัจจัยเศรษฐกิจ ความขัดแย้ง/ความไม่สงบ ภาษาและวัฒนธรรม โครงสร้างระบบการศึกษา บทบาทครอบครัว และผลกระทบต่อการศึกษาของนักเรียน และจัดทำตารางเทียบเพื่อให้เห็นความเหมือนและความต่างอย่างชัดเจน

ตารางเปรียบเทียบข้อมูลพื้นฐาน

ประเด็นเปรียบเทียบ	มอนต์เซอร์ราโด เคาน์ตี (ไลบีเรีย)	สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ไทย)
ภูมิหลังพื้นที่	มอนต์เซอร์ราโด เคาน์ตี ก่อตั้งขึ้นในปี ค.ศ.1847 พร้อมกับการสถาปนา สาธารณรัฐไลบีเรีย ถือเป็นเขตที่เก่าแก่ที่สุดในประเทศ เดิมทีพื้นที่นี้เคยเป็นที่ตั้งของอาณานิคม “เคนทักกีในไลบีเรีย” ตามข้อมูลการสำมะโนประชากร ปี ค.ศ.2022 เขตนี้มีประชากรจำนวน 1,920,965 คน มีประชากรหนาแน่นที่สุดในประเทศ เป็นศูนย์กลางเศรษฐกิจ การเมือง และการศึกษา แต่ยังมีพื้นที่ ชุมชนแออัดจำนวนมาก (Senate of The Republic of Liberia, 2025)	จังหวัดปัตตานี ยะลา นราธิวาส พื้นที่ชายแดนติดมาเลเซีย มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ศาสนาและภาษา ข้อมูลของสำนักบริหารการทะเบียน กรมการปกครอง ณ เดือน ส.ค.2566 ประชากรในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ มีจำนวนทั้งหมด 2,516,735 คน แบ่งเป็น จังหวัดยะลา มีจำนวนประชากร 617,146 คน จังหวัดปัตตานี มีจำนวนประชากร 842,939 คน จังหวัดนราธิวาส มีจำนวนประชากร 1,056,650 คน (ไทยพีบีเอส นิวส์, 2567)

ประเด็นเปรียบเทียบ	มอนต์เซอร์ราโด เคาน์ตี้ (ไลบีเรีย)	สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ไทย)
สถานะเศรษฐกิจ และสังคม	ประเทศมี GDP ต่อหัวต่ำ ระดับความยากจนสูงมาก หลายครอบครัวอยู่ใต้เส้นความยากจน ขาดโครงสร้างพื้นฐานร้อยละของประชากรที่การบริโภคอาหารและไม่ใช่อาหารรวมกันอยู่ต่ำกว่าข้อกำหนดขั้นต่ำด้านอาหารที่ 2,400 กิโลแคลอรีต่อวัน คิดเป็น 2.7% เปรียบเทียบกับระดับชาติ 16.5% มีอัตราการจ้างงานต่ำ 435,953 คน (25.1% เปรียบเทียบกับระดับประเทศ 1,307,872 คน หรือ 27.8%) อัตราการรู้หนังสือร้อยละของประชากร (อายุ 5 ปีขึ้นไป) ที่ไม่สามารถอ่านและเขียนประโยคง่าย ๆ ได้ในทุกภาษา 1,130,230 คน (74.1% ในขณะที่ระดับประเทศ 2,447,612 คน หรือ 59.9%) และมีอัตราความรุนแรงทางเพศและเพศสภาพโดยเฉพาะในครอบครัวของเพศหญิง 38% สูงกว่าระดับประเทศ (39%) (Republic of Liberia, 2025)	ความยากจนสูงกว่าค่าเฉลี่ยประเทศ มีความเหลื่อมล้ำด้านเศรษฐกิจและโอกาส อัตราว่างงานสูง โดยเฉพาะในเยาวชน พื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนใต้ มีครัวเรือนยากจนรวมทั้งสิ้น 48,119 ครัวเรือน มีคนจนทั้งหมด 249,300 คน คิดเทียบเป็นร้อยละ 9.91 ของประชากรรวมทั้งหมดใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งจำแนกเป็น ปัตตานี มีคนจน 22,084.00 ครัวเรือน หรือ 126,961.00 คน คิดเป็นร้อยละ 15.06 ของประชากรจังหวัดนราธิวาส มีคนจน 13,359.00 ครัวเรือน หรือ 72,591.00 คน คิดเป็นร้อยละ 6.87 ของประชากรในจังหวัด ยะลา มีคนจน 12,676.00 ครัวเรือน หรือ 49,748.00 คน คิดเป็นร้อยละ 8.06 ของประชากรจังหวัด (ไทยพีบีเอส นิวส์, 2567)

ประเด็นเปรียบเทียบ	มอนต์เซอร์ราโด เคาน์ตี (ไลบีเรีย)	สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ไทย)
สภาพระบบการศึกษา	โครงสร้างพื้นฐานโรงเรียนขาดแคลน ครูไม่เพียงพอ ขาดวัสดุอุปกรณ์การเรียน และคุณภาพการสอนต่ำ อัตราการเข้าเรียนและจบการศึกษาต่ำ ในบรรดาประชากรอายุ 3 ปีขึ้นไป จำนวน 4,792,744 คน มีประมาณหนึ่งในสามที่ไม่เคยเข้าเรียนเลย สัดส่วนของประชากรที่เรียนจบในระดับการศึกษาใดระดับหนึ่งไม่ถึงหนึ่งในห้า (17.3%) ของประชากรทั้งหมด ขณะที่มากกว่าหนึ่งในสิบของประชากรที่ออกจากโรงเรียนกลางคัน สัดส่วนของประชากรเพศหญิงที่ไม่เคยเข้าเรียนสูงกว่าประชากรเพศชายอย่างมีนัยสำคัญ ส่วนสัดส่วนของประชากรเพศชายที่เรียนจบในระดับหนึ่งสูงกว่าเพศหญิง 7.2 % และสัดส่วนของการออกจากโรงเรียนกลางคันสูงกว่าเพศหญิง 1.4 % เกือบครึ่งหนึ่งของประชากรในเขตชนบทไม่เคยเข้าเรียนเลย เมื่อเทียบกับเพียงหนึ่งในห้าของประชากรในเขตเมือง (Republic of Liberia, 2025)	โรงเรียนมีทั้งระบบไทยและปอนเนาะ/ตาดิกา ครูเพียงพอในเชิงปริมาณแต่มีปัญหาภาษาและความเข้าใจวัฒนธรรมท้องถิ่น คุณภาพโรงเรียนต่างกันมากในเขตเมืองและชนบท ระบบการศึกษาได้รับผลกระทบจากสถานการณ์ความไม่สงบ เนื่องจากมีเหตุการณ์เผาโรงเรียน ความขัดแย้งระหว่างวัฒนธรรม (Binsaleh, & Binsaleh, 2013) ในระดับประถมศึกษา ทุกภูมิภาคยกเว้นภูมิภาคใต้มีอัตราการจบการศึกษาเกือบครอบคลุมทั้งหมด แม้ภูมิภาคใต้จะไม่ถึงระดับครอบคลุมทั้งหมด แต่อัตราการจบการศึกษาอยู่ที่ 97 เปอร์เซ็นต์ ความเหลื่อมล้ำระหว่างภูมิภาคเพิ่มมากขึ้นในแต่ละระดับการศึกษา โดยภูมิภาคใต้มีผลการศึกษาต่ำลงในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาตอนต้น (UNICEF, 2022) ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ศอ.บต.) ให้ข้อมูลที่สอดคล้องกับข้อค้นพบของ กสศ. (กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา) โดยระบุว่าประมาณร้อยละ 7 ของเด็กและเยาวชนอายุ 6–18 ปี ในจังหวัดยะลา ปัตตานี และนราธิวาส ไม่ได้อยู่ในระบบการศึกษาในช่วงปี 2565–2566 นอกจากนี้ ยังพบว่าจำนวนนักเรียนลดลงอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 โดยเฉพาะในช่วงเปลี่ยนจากชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ไปยังชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 และมีการลดลงอย่างมากในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 โดยจังหวัดปัตตานี มีนักเรียนลดลงร้อยละ 20 จังหวัดยะลาลดลงร้อยละ 17 และจังหวัดนราธิวาสลดลงร้อยละ 23 (Equitable Education Fund, 2024)

ประเด็นเปรียบเทียบ	มอนต์เซอร์ราโด เคาน์ตี (ไลบีเรีย)	สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ไทย)
ปัจจัยหลักที่ทำให้หลุดออกนอกระบบ	ผลพวงสงครามกลางเมืองยาวนาน (1990s–2000s) เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้อัตราการหลุดออกจากโรงเรียนสูงขึ้น โดยเฉพาะในกลุ่มเด็กผู้หญิง ผ่านกลไกต่างๆ เช่น ความรุนแรงทางเพศที่เพิ่มขึ้น การแต่งงานในวัยเด็ก และการพลัดถิ่น นอกจากนี้ ข้อจำกัดทางการเงิน การตั้งครุฑในวัยรุ่น และสิ่งอำนวยความสะดวกในโรงเรียนที่ไม่เพียงพอ ยังซ้ำเติมปัญหาทำให้เด็กจำนวนมาก โดยเฉพาะเด็กผู้หญิง ไม่สามารถเรียนจบการศึกษาได้ (Johannessen, L. Ø., 2006; UNICEF, 2012; Spotlight initiative, 2022)	เด็กในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้โดยเฉลี่ยได้รับการศึกษาน้อยกว่าเด็กในจังหวัดอื่นๆ ของภาคใต้ 0.88 ปี เป็นผลมาจากสถานการณ์ความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้ผนวกกับปัจจัยอื่นๆ ได้แก่ ขาดหัวหน้าครอบครัวเพราะต้องไปทำงานต่างพื้นที่ จำนวนสถานศึกษาไม่พอ จังหวัดนราธิวาสได้รับผลกระทบจากสถานการณ์ความไม่สงบมากที่สุด ส่งผลให้เกิดความหวาดระแวงในการเดินทางสัญจรและส่งลูกหลานไปโรงเรียน ภาษาที่ใช้ในโรงเรียนกับภาษาที่บ้านแตกต่างกัน เนื่องจากที่บ้านเด็กใช้ภาษามลายูปาดานีในขณะที่โรงเรียนสอนเป็นภาษาไทย (ศรัณย์ ศาสนิตศาสตร์, 2565)

ผลการศึกษา

จากวัตถุประสงค์ข้อ 1 เพื่อศึกษาเปรียบเทียบปัญหาการหลุดออกนอกระบบของโรงเรียนในเขตเทศมณฑลมอนต์เซอร์ราโด เคาน์ตี ประเทศไลบีเรียและสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ประเทศไทย สามารถวิเคราะห์ประเด็นปัญหาการหลุดออกนอกระบบได้ 5 ประเด็น คือ

ประเด็น	โรงเรียนในเขตเทศบาลมณฑลมอนต์เซอร์ราโด เคาน์ตีประเทศไลบีเรีย	สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ประเทศไทย
1.ปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคม	ความยากจนในครัวเรือน แรงกดดันให้เด็กออกมาช่วยหารายได้ ค่าใช้จ่ายในการศึกษาสูงขึ้น การตั้งครรภในวัยรุ่นมาจากปัจจัยทางวัฒนธรรมและสังคม	ความยากจนเชิงโครงสร้างซ้ำซ้อนกับความไม่มั่นคงทางอาชีพจากเหตุการณ์ความไม่สงบ
2.สงครามและความไม่สงบ	มรดกของสงครามในอดีตเป็นเวลา 14 ปี พ.ศ.2532-2546 การเผาโรงเรียน และโรงเรียนเป็นเป้าของความรุนแรง ส่งผลต่อสภาพแวดล้อมและโครงสร้างพื้นฐาน ความพร้อมและคุณภาพของครู	มีความเสี่ยงจากเหตุการณ์ความไม่สงบ 20 ปี พ.ศ.2547-ปัจจุบัน เช่น ระเบิดยิงครู เผาโรงเรียน และนักเรียนตกเป็นเป้าหมาย
3.ปัจจัยทางครอบครัว	การหย่าร้าง การอพยพ หรือขาดการดูแลระดับการศึกษาของผู้ปกครอง	ครอบครัวบางส่วนสูญเสียสมาชิกจากความรุนแรง ทำให้เด็กมีภาวะซึมเศร้าหรือต้องรับผิดชอบหน้าที่แทนผู้ใหญ่
4.พฤติกรรมของวัยรุ่น	พฤติกรรมการใช้สารเสพติดในกลุ่มเยาวชน	ปัญหาการมั่วสุมและการใช้ยาเสพติดของนักเรียน
5.ความปลอดภัยในโรงเรียน	ตราบาปและแรงกดดันจากกลุ่มเพื่อน ความปลอดภัยในโรงเรียน	โรงเรียนถูกเผา ครูถูกฆ่าเสียชีวิต

จากตารางวิเคราะห์ข้างต้น แสดงว่าการออกจากโรงเรียนของเยาวชนมิใช่ผลลัพธ์ที่เกิดจากปัจจัยพฤติกรรมเพียงลำพัง หากแต่เป็นภาพสะท้อนของความล้มเหลวเชิงโครงสร้างที่สืบเนื่องจากเงื่อนไขทางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมที่ทับซ้อนกันอย่างซับซ้อน โดยสามารถจำแนกปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการหลุดออกจากระบบการศึกษา โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1. ปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคม

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ภาคสนามของโรงเรียนในเขตเทศบาลมณฑลมอนต์เซอร์ราโด เคาน์ตีประเทศไลบีเรีย สะท้อนให้เห็นอย่างชัดเจนว่า ปัจจัยทางเศรษฐกิจมีบทบาทสำคัญยิ่งในกระบวนการตัดสินใจของนักเรียนที่ต้องออกจากระบบการศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริบทของครอบครัวที่มีรายได้น้อย

ซึ่งขาดขีดความสามารถในการแบกรับภาระค่าใช้จ่ายที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา ไม่ว่าจะเป็นค่าเล่าเรียน ค่าเครื่องแบบนักเรียน ค่าหนังสือและอุปกรณ์การเรียน ตลอดจนค่าใช้จ่ายแฝงอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการมาโรงเรียนในชีวิตประจำวัน ความเปราะบางทางเศรษฐกิจเหล่านี้ไม่เพียงส่งผลกระทบต่อความมั่นคงทางการศึกษาของเด็กและเยาวชนเท่านั้น หากยังสะท้อนถึงข้อจำกัดเชิงโครงสร้างในการเข้าถึงบริการขั้นพื้นฐานที่รัฐควรจัดสรรอย่างเท่าเทียม

คำให้สัมภาษณ์จากผู้ให้ข้อมูล A

“การเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศเราถือเป็นหนึ่งในปัจจัยที่หลักให้นักเรียนต้องหยุดการศึกษาเมื่อตลาดแรงงานไม่มีงานให้ทำ ผู้ปกครองก็ไม่มีรายได้เพียงพอที่จะจ่ายค่าเล่าเรียนให้กับลูกๆ ส่งผลให้นักเรียนไม่สามารถไปโรงเรียนต่อได้”

คำให้สัมภาษณ์จากผู้ให้ข้อมูล E, ครูในโรงเรียน

“แม้นักเรียนชายจะมีสัดส่วนของการออกจากระบบการศึกษาในระดับที่สูง แต่ในขณะเดียวกันนักเรียนหญิงก็เผชิญกับปัญหาการออกจากโรงเรียนในอัตราที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว โดยมีสาเหตุสำคัญมาจากการตั้งครรภ์ในวัยรุ่น ในฐานะครูผู้ปฏิบัติงานในพื้นที่ เราได้พยายามส่งเสริมและให้กำลังใจแก่นักเรียนอย่างต่อเนื่อง พร้อมทั้งอธิบายถึงคุณค่าและความสำคัญของการศึกษาต่อเนื่อง เพื่อเป็นแนวทางในการสร้างอนาคตที่ดี โดยมีการยกตัวอย่างบุคคลต้นแบบที่ประสบความสำเร็จ เช่น เอลเลน จอห์นสัน เซอร์ลีฟ อดีตประธานาธิบดีคนที่ 23 ของไลบีเรีย อย่างไรก็ตาม นักเรียนหญิงจำนวนมากยังคงเริ่มมีความสัมพันธ์ในวัยที่ยังไม่เหมาะสม และท้ายที่สุดนำไปสู่การต้องออกจากระบบการศึกษา”

ข้อความข้างต้นชี้ให้เห็นถึงความเชื่อมโยงอย่างมีนัยสำคัญระหว่างสภาพเศรษฐกิจมหภาคกับโอกาสทางการศึกษาของปัจเจกบุคคล กล่าวคือ การชะลอตัวทางเศรษฐกิจและการขาดแคลนโอกาสในตลาดแรงงานส่งผลกระทบเป็นลูกโซ่ต่อครัวเรือน ทำให้รายได้ครัวเรือนไม่เพียงพอต่อการลงทุนด้านการศึกษาของบุตรหลาน การตัดสินใจหยุดเรียนจึงมิได้เกิดขึ้นจากปัจเจกบุคคลโดยลำพัง หากเป็นผลสะท้อนของบริบทเชิงโครงสร้างที่จำกัดโอกาสในการพัฒนาศักยภาพของเยาวชนอย่างมีนัยสำคัญ ในมิตินี้ การวิเคราะห์ปัจจัยด้านการเงินจึงจำเป็นต้องพิจารณาควบคู่กับกลไกการกระจายทรัพยากร ความเพียงพอของสวัสดิการภาครัฐ และการมีอยู่ของระบบคุ้มครองทางสังคมที่สามารถรองรับครัวเรือนที่เผชิญภาวะเปราะบางเพื่อป้องกันไม่ให้ความยากจนกลายเป็นวัฏจักรที่สืบทอดจากรุ่นสู่รุ่นผ่านการขาดโอกาสทางการศึกษา

จังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทย ได้แก่ จังหวัดปัตตานี ยะลา และนราธิวาส เป็นพื้นที่หนึ่งที่สะท้อนถึงความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาอย่างมีนัยสำคัญ ทั้งในด้านโอกาสในการเข้าถึงระบบการศึกษา และคุณภาพของการเรียนรู้ที่ได้รับ โดยความเหลื่อมล้ำเหล่านี้มีลักษณะที่ซับซ้อนและเชื่อมโยงกับบริบท

ทางสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และความมั่นคงในพื้นที่ ข้อมูลจากรายงานความยากจนของเด็กไทย ปี 2564 โดยสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) ระบุว่า ภาคใต้เป็นภูมิภาคที่มีอัตราส่วนของเด็กยากจนที่ขาดแคลนด้านการเรียนรู้ในช่วงอายุ 5–17 ปี สูงที่สุดในประเทศ โดยอยู่ที่ร้อยละ 7.21 สะท้อนถึงปัญหาเชิงโครงสร้างที่ส่งผลกระทบต่อการพัฒนาทางการศึกษาของเด็กและเยาวชนในพื้นที่อย่างชัดเจน ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับปัญหาดังกล่าวครอบคลุมทั้งการขาดแคลนทรัพยากร การเดินทางที่ยากลำบาก ความไม่ปลอดภัยในชีวิตประจำวัน ตลอดจนข้อจำกัดทางภาษาและวัฒนธรรมของกลุ่มประชากรที่มีความแตกต่างจากพื้นที่ส่วนใหญ่ของประเทศ ซึ่งล้วนเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการสร้างระบบการศึกษาที่มีคุณภาพและเท่าเทียมในระดับประเทศ (กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา, 2563)

ปัจจัยทางวัฒนธรรมและสังคม มีบทบาทอย่างมีนัยสำคัญในการกำหนดเส้นทางการศึกษาของเยาวชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มนักเรียนหญิง งานวิจัยสะท้อนให้เห็นว่า บรรทัดฐานทางวัฒนธรรม (cultural norms) และความคาดหวังของสังคมต่อบทบาทของผู้หญิงในฐานะภรรยาและมารดา ส่งผลให้เกิดแรงกดดันต่อเด็กหญิงให้เข้าสู่ชีวิตสมรสตั้งแต่อายุยังน้อย ซึ่งนำไปสู่การละทิ้งการศึกษาอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ การแต่งงานก่อนวัยอันควรไม่เพียงเป็นอุปสรรคโดยตรงต่อการศึกษาต่อ แต่ยังส่งผลต่อสุขภาพทางกาย จิตใจ และสังคมของนักเรียนหญิง ในขณะเดียวกัน การตั้งครรภ์ในวัยรุ่น (teenage pregnancy) ได้รับการระบุว่าเป็นอีกหนึ่งปัจจัยหลักที่ส่งผลให้เด็กหญิงจำนวนมากต้องหยุดการเรียนกลางคัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริบทที่ยังขาดระบบสนับสนุนหลังคลอด (postnatal support system) ที่เหมาะสม เช่น บริการดูแลเด็ก การแนะแนวทางการศึกษา หรือมาตรการจูงใจให้กลับเข้าสู่ระบบการศึกษา ส่งผลให้โอกาสในการกลับมาเรียนของนักเรียนหญิงหลังการคลอดบุตรอยู่ในระดับต่ำอย่างน่าเป็นห่วง ทั้งนี้ ปรากฏการณ์ดังกล่าวมิได้เกิดขึ้นอย่างโดดลอย หากแต่เป็นผลลัพธ์ของโครงสร้างทางสังคมที่ยังคงจำกัดบทบาทของผู้หญิงในรูปแบบดั้งเดิม และขาดการออกแบบนโยบายด้านการศึกษาที่คำนึงถึงมิติทางเพศ (gender-responsive education policy) สะท้อนให้เห็นปัญหาเชิงโครงสร้างที่สะท้อนถึงความเหลื่อมล้ำทางเพศในระบบการศึกษา ซึ่งจำเป็นต้องได้รับการแก้ไขผ่านการปฏิรูประบบนโยบายสาธารณะที่คำนึงถึงสิทธิในความต่อเนื่องทางการศึกษาของนักเรียนหญิง รวมถึงการส่งเสริมแนวทางสนับสนุนเชิงระบบเพื่อสร้างความเป็นธรรมทางเพศและโอกาสในการพัฒนาศักยภาพของเยาวชนอย่างเท่าเทียม

ปัญหาการตั้งครรภ์ในวัยรุ่นยังคงเป็นประเด็นด้านสุขภาพและสังคมที่สำคัญในประเทศไทย โดยข้อมูลจากกรมอนามัยระบุว่า ในปี 2564 มีวัยรุ่นอายุระหว่าง 10–19 ปี ตั้งครรภ์มากถึง 49,018 ราย คิดเป็นร้อยละ 9.3 ของจำนวนหญิงที่คลอดบุตรทั้งหมดในประเทศ ซึ่งสะท้อนถึงความเปราะบางในกลุ่มเยาวชนทั้งด้านสุขภาพ การเข้าถึงบริการคุมกำเนิด และการขาดโอกาสทางการศึกษา (อติรุจ ทือระ, 2567)

ปัญหาการตั้งครุฑของวัยรุ่นใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยเฉพาะปัญหาการตั้งครุฑซ้ำในหญิงอายุไม่เกิน 20 ปี ส่งผลกระทบต่อสุขภาพทั้งมารดาและบุตร ปัญหาการหลุดจากระบบการศึกษา หรืออาจไม่ได้รับโอกาสทางการศึกษาอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งภาระค่าใช้จ่ายในการเลี้ยงดูบุตร เกิดปัญหาการทอดทิ้งบุตร คุณภาพชีวิตของครอบครัว และเกิดการหย่าร้างในอัตราที่สูงขึ้น กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (2566) ในบริบทของสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ได้แก่ ยะลา ปัตตานี และนราธิวาส แม้อัตราการคลอดของแม่วัยรุ่นจะไม่สูงเมื่อเทียบกับพื้นที่อื่น แต่ปัญหาการตั้งครุฑซ้ำในกลุ่มวัยรุ่นกลับมีแนวโน้มสูงกว่าค่าเฉลี่ยระดับประเทศอย่างชัดเจน จากผลสำรวจปี 2565 พบว่า อัตราการตั้งครุฑซ้ำในหญิงอายุน้อยกว่า 20 ปี อยู่ที่ร้อยละ 18.28 ในยะลา ร้อยละ 19.85 ในปัตตานี และสูงถึงร้อยละ 20.71 ในนราธิวาส ขณะที่ค่าเฉลี่ยของเขตสุขภาพอยู่ที่ร้อยละ 16.18 และค่าเฉลี่ยระดับประเทศอยู่ที่เพียงร้อยละ 14.29 (อดิรุจ คือระ, 2567) การตั้งครุฑในวัยรุ่น โดยเฉพาะการตั้งครุฑซ้ำ ส่งผลกระทบอย่างลึกซึ้งทั้งในระดับปัจเจกและสังคม โดยวัยรุ่นที่ตั้งครุฑมีแนวโน้มที่จะประสบปัญหาด้านสุขภาพทั้งทางกายและจิตใจ สูญเสียโอกาสทางการศึกษาและการพัฒนาทักษะชีวิต ซึ่งส่งผลกระทบต่อศักยภาพในการเข้าสู่ตลาดแรงงานในอนาคต และสร้างภาระต่อระบบเศรษฐกิจของประเทศในภาพรวม ผ่านการสูญเสียรายได้หรือรายได้ที่ลดลงของผู้ที่เข้าสู่บทบาทความเป็นแม่ตั้งแต่เยาว์วัย

2. สงครามและสถานการณ์ความไม่สงบ

ปัญหาการหลุดออกจากระบบการศึกษาของนักเรียนในเทศมณฑลมอนต์เซอร์ราโด ประเทศไลบีเรีย มีความเกี่ยวข้องอย่างชัดเจนกับผลพวงของสงครามกลางเมืองที่ยาวนานถึง 14 ปี (พ.ศ.2532-2546) ซึ่งส่งผลให้โรงเรียนและโครงสร้างพื้นฐานถูกทำลาย ครูและนักเรียนพลัดถิ่น และเด็กจำนวนมากเข้าเรียนช้ากว่าวัย ส่งผลให้เกิดปัญหาเด็กอายุเกินระดับชั้นอย่างแพร่หลาย นอกจากนี้ สงครามยังซ้ำเติมปัญหาความยากจน การอพยพเข้าสู่เมือง และความเหลื่อมล้ำระหว่างพื้นที่ ส่งผลให้การศึกษาขาดความต่อเนื่อง อัตราการหลุดออกจากระบบยังคงสูง โดยร้อยละ 65 ของเด็กผู้ชาย และร้อยละ 73 ของเด็กผู้หญิง ลาออกจากโรงเรียนก่อนจบประถมศึกษาปีที่ 5 (World Education Network, 2025)

ส่วนปัญหาการเข้าถึงการศึกษาและการหลุดออกจากระบบการศึกษาของเด็กและเยาวชนในจังหวัดชายแดนภาคใต้ มีความเชื่อมโยงกับสถานการณ์ความไม่สงบที่ยืดเยื้อ มีความเสี่ยงจากเหตุการณ์ความไม่สงบ 20 ปี พ.ศ.2547-ปัจจุบัน เช่น ระเบิด ยิง ครู เผาโรงเรียน และนักเรียนตกเป็นเป้าหมาย (ฮิวแมนไรท์วอตช์, 2553) อย่างน้อยโรงเรียนจำนวน 325 แห่งถูกเผา (บทความพิเศษ, 2558) รวมถึงปัจจัยทางเศรษฐกิจและครอบครัว เช่น การขาดแคลนทุนทรัพย์ การมีบุตรหลายคน และการที่พ่อแม่

ต้องออกไปทำงานนอกพื้นที่ ส่งผลให้เด็กบางคนต้องรับบทเป็นผู้หารายได้หลักแทนผู้ปกครองและละทิ้งการเรียน (กองบรรณาธิการ เดอะแนชั่น, 2567) นอกจากนี้ ลักษณะทางวัฒนธรรมและภาษายังมีบทบาทสำคัญในกระบวนการเรียนรู้ ประชากรในพื้นที่ส่วนใหญ่ซึ่งนับถือศาสนาอิสลามมากถึงร้อยละ 80–90 มักใช้ภาษามลายูปาตานีในการสื่อสารในชีวิตประจำวันมากกว่าภาษาไทย ทำให้เกิดอุปสรรคในการเรียนการสอน โดยเฉพาะเมื่อหลักสูตรและครูผู้สอนส่วนใหญ่ใช้ภาษาไทยเป็นหลัก ซึ่งอาจส่งผลต่อความเข้าใจในบทเรียนและความผูกพันกับโรงเรียนของนักเรียนในพื้นที่

ผลกระทบของสงครามและสถานการณ์ความไม่สงบส่งผลต่อสภาพแวดล้อมและโครงสร้างพื้นฐานของโรงเรียน ซึ่งปัจจัยเงื่อนไขที่ส่งเสริมหรือบั่นทอนความสามารถในการคงอยู่ในระบบการศึกษาของนักเรียน คุณภาพของสิ่งแวดล้อมทางการเรียนรู้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริบทที่โรงเรียนมีโครงสร้างพื้นฐานที่ไม่เพียงพอ ซึ่งครอบคลุมตั้งแต่ความพร้อมของอาคารเรียน ห้องเรียนแออัด โต๊ะเก้าอี้ที่ชำรุด ขาดแคลนน้ำดื่มที่ปลอดภัย การขาดแคลนห้องสุขาที่ถูกสุขลักษณะ ห้องสมุด อุปกรณ์การเรียน ตลอดจนความปลอดภัยทางกายภาพและจิตใจ ล้วนมีอิทธิพลต่อการสร้างความผูกพันทางอารมณ์ (emotional engagement) สภาพแวดล้อมที่น่าเรียนรู้อย่างได้กลายเป็นสาเหตุสำคัญที่นักเรียนจำนวนมากระบุว่าทำให้รู้สึกหมดแรงจูงใจในการมาโรงเรียน และส่งผลให้พวกเขาค่อยๆ ถอนตัวออกจากกระบวนการศึกษาและความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของสถานศึกษา การขาดโครงการรณรงค์สร้างความตระหนักรู้ในระดับโรงเรียนและชุมชน ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการเสริมสร้างเจตคติที่ดีต่อการศึกษาในหมู่เยาวชนและครอบครัว ปัจจัยด้านกายภาพของโรงเรียนยังมีบทบาทเชิงเสริมต่อการตัดสินใจของนักเรียนในการอยู่หรือออกจากกระบวนการศึกษา

จากข้อมูลการสัมภาษณ์ครูในเทศมณฑลมอนต์เซอร์ราโด ประเทศไลบีเรียจำนวนทั้งสิ้น 20 ราย เพศชาย 12 ราย สำเร็จการศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพครู โดยครูจำนวน 5 รายมีประสบการณ์สอน 5 ปี และอีก 5 รายมีประสบการณ์สอน 9 ปี ให้ความเห็นในทิศทางเดียวกันว่า ปัญหาของสิ่งอำนวยความสะดวกในโรงเรียน เช่น ห้องน้ำ และอุปกรณ์การเรียนอยู่ในระดับที่แย่

ความพร้อมและคุณภาพของครู ผลการศึกษาเชิงคุณภาพชี้ให้เห็นว่า ความไม่พร้อมของบุคลากรทางการศึกษา โดยเฉพาะปัญหาการขาดแคลนครูที่มีคุณสมบัติและทักษะการสอนที่เหมาะสม ตลอดจนสัดส่วนนักเรียนต่อครูที่สูงเกินมาตรฐาน เป็นปัจจัยเชิงระบบที่ส่งผลกระทบอย่างมีนัยสำคัญต่อการมีส่วนร่วมของนักเรียนในกระบวนการเรียนรู้และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในระยะยาว ในหลายกรณี นักเรียนสะท้อนว่า การขาดการดูแลเอาใจใส่ในระดับรายบุคคล (individualized attention) และการไม่ได้รับการสนับสนุนอย่างเพียงพอจากครูผู้สอน ทำให้พวกเขารู้สึกแปลกแยก หวั่นไหว และไม่สามารถ

สร้างความเชื่อมโยงเชิงบวกกับกระบวนการเรียนรู้ได้ ความรู้สึกดังกล่าวนำไปสู่ภาวะขาดความผูกพันต่อ
สถานศึกษา (disengagement) ซึ่งในท้ายที่สุดกลายเป็นปัจจัยเร่งที่ผลักดันให้เยาวชนตัดสินใจออกจาก
ระบบการศึกษา การขาดครูที่ได้รับการฝึกฝนอย่างมืออาชีพไม่เพียงสะท้อนถึงข้อจำกัดด้านทรัพยากร
บุคคลของสถานศึกษา หากยังชี้ให้เห็นถึงปัญหาเชิงนโยบายที่เกี่ยวข้องกับการจัดสรรครู การฝึกอบรมต่อเนื่อง
การประเมินผลตามสมรรถนะ ตลอดจนแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครูในพื้นที่เปราะบาง กล่าวโดยสรุป
ความพร้อมและคุณภาพของครูมีใช้เพียงปัจจัยภายในห้องเรียน แต่คือกลไกเชิงโครงสร้างที่มีบทบาทอย่างยิ่ง
ในการคงนักเรียนไว้ในระบบการศึกษา ความล้มเหลวในการรับประกันคุณภาพของบุคลากรทางการศึกษา
จึงเท่ากับการตัดทอนโอกาสของนักเรียนจำนวนมากในการพัฒนาอย่างเต็มศักยภาพ ทั้งในเชิงวิชาการ
และสังคม

ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่มีความเห็นสอดคล้องกันว่า หน่วยงานภาครัฐ โดยเฉพาะกระทรวงศึกษาธิการ
ควรมีบทบาทเชิงรุกในการออกแบบและดำเนินโครงการดังกล่าว เพื่อยกระดับความเข้าใจของประชาชน
ต่อคุณค่าของการศึกษาในระยะยาว หากโรงเรียนขาดแคลนองค์ประกอบเหล่านี้ ย่อมส่งผลให้ผู้เรียนรู้สึก
แปลกแยก หวั่นไหว และขาดแรงจูงใจ ซึ่งท้ายที่สุดอาจนำไปสู่การถอนตัวออกจากระบบการศึกษา

คำให้สัมภาษณ์จากผู้ให้ข้อมูล C

“ข้าพเจ้ามีความเห็นว่า โรงเรียนควรได้รับการส่งเสริมให้จัดกิจกรรมรณรงค์สร้างความตระหนักรู้
ในหมู่นักเรียนอย่างสม่ำเสมอ อย่างไรก็ตาม ความริเริ่มในระดับนโยบายควรมาจากรัฐบาลไลบีเรีย
โดยเฉพาะกระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งควรมีบทบาทในการให้ความรู้แก่นักเรียนเกี่ยวกับความสำคัญของ
การศึกษา ทั้งในเชิงการพัฒนาตนเองและการมีส่วนร่วมในสังคมโดยรวม”

3. ปัจจัยทางครอบครัว

ระดับการศึกษาของผู้ปกครอง ในเทศมณฑลมอนต์เซอร์ราโด ประเทศไลบีเรีย เป็นปัจจัยเชิง
โครงสร้างที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการศึกษาของบุตรหลานอย่างมีนัยสำคัญ โดยครอบครัวที่ผู้ปกครองมี
การศึกษาดำรงขาดความตระหนักรู้เกี่ยวกับบทบาทเชิงเปลี่ยนผ่านของการศึกษาในฐานะกลไกการยก
ระดับคุณภาพชีวิต ส่งผลให้ไม่สามารถถ่ายทอด “ทุนทางวัฒนธรรม” (cultural capital) เช่น ภาษาเชิง
วิชาการ แนวคิดเรื่องความสำเร็จทางการศึกษา และกลยุทธ์การเรียนรู้รุ่นถัดไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ
การขาดแคลนทุนเชิงสัญลักษณ์ดังกล่าวนำไปสู่ภาวะ “การผลิตซ้ำของความเหลื่อมล้ำเชิงโครงสร้าง”
(structural reproduction of inequality) ซึ่งเป็นอุปสรรคต่อโอกาสในการเคลื่อนย้ายทางสังคมของ
เยาวชนในระยะยาว เช่นเดียวกับในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ประเทศไทย ระดับการศึกษาและรายได้

ของผู้ปกครองส่วนใหญ่ ค่อนข้างน้อยทำให้เกิดปัญหาในการเห็นความสำคัญของการศึกษา ทั้งยังส่งผลให้การมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของผู้ปกครอง ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่ผ่านมาไม่ประสบความสำเร็จ และดำเนินไปด้วยความยากลำบาก (สิทธิชัย ทองมาก และคณะ, 2561)

4. พฤติกรรมของวัยรุ่น

การใช้สารเสพติดในกลุ่มเยาวชน เป็นอีกหนึ่งปัจจัยที่แสดงให้เห็นถึงความล้มเหลวของทั้งระบบการศึกษาและกลไกปกป้องทางสังคมในเขตมอนต์เซอร์ราโด เคาน์ตี บริบทของไลบีเรีย โดยข้อมูลจากการสัมภาษณ์ภาคสนามบ่งชี้ว่า การใช้สารเสพติดในหมู่เยาวชนกลายเป็นวิกฤตระดับชาติ โดยมีอัตราการแพร่กระจายจำนวนมาก ในบางพื้นที่การใช้สารเสพติดส่งผลโดยตรงต่อสมรรถภาพทางปัญญา ความมีวินัยในตนเอง และความสามารถในการเข้าร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้ และยังสัมพันธ์กับพฤติกรรมเบี่ยงเบน การขัดแย้งกับครูและเพื่อนร่วมชั้น และการถูกผลักออกจากระบบการศึกษาโดยไม่สมัครใจ พฤติกรรมการใช้สารเสพติดในกลุ่มเยาวชนเป็นอิทธิพลเชิงลบ (negative influences) นับเป็นหนึ่งในปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการตัดสินใจออกจากระบบการศึกษาของนักเรียนในเขตมอนต์เซอร์ราโด เคาน์ตี โดยเฉพาะในกลุ่มเยาวชนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ซึ่งอยู่ในช่วงวัยที่มีความเปราะบางทางอารมณ์และสังคม ปรากฏการณ์นี้เกี่ยวข้องกับการได้รับแรงกระตุ้นจากสิ่งแวดล้อมภายนอกที่ไม่เอื้อต่อการเรียนรู้ เช่น การเข้าถึงแอลกอฮอล์ อินเทอร์เน็ตโดยไม่มีการควบคุม เนื้อหาจากสื่อโทรทัศน์ที่ไม่เหมาะสม

ส่วนในพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้ ประเทศไทย ปัญหาเด็กติดน้ำกระท่อมหรือใช้สารเสพติดประเภทอื่น และเด็กเกร เป็นสาเหตุที่ทำให้เด็กออกหลุดออกจากระบบ เนื่องจากราคาของสารเสพติด โดยเฉพาะน้ำกระท่อม มีราคาถูก เข้าถึงง่าย สามารถปลูกหรือแอบปลูกในพื้นที่ภายในบ้าน และเนื่องจากระบบโรงเรียนสำหรับเด็กในพื้นที่เป็นเรื่องหน้าเบื้อ ต้องอยู่ภายใต้กฎระเบียบ (นุรซีดา เพอแอสละ, 2559) นอกจากนี้ผู้ขายยาเสพติดมีการขายตรงกับนักเรียนโดยเฉพาะเพศชาย และมีการดักขายอยู่ที่หน้าโรงเรียน นิดรี วาบา ผู้ก่อตั้งโรงเรียนสายบุรีอิสลามวิทยา จ.ปัตตานี กล่าวว่า “ยาเสพติดน่ากลัวมาก เพราะทำลายสมองเด็ก ต้องมีการกวดขันกันมากขึ้น” สอดคล้องกับ พ.ต.ท.ทรงพล จุยมณี รอง ผกก.สส.ภ.เจาะไอร้อง จ.นราธิวาส ระบุว่า “ปัญหายาเสพติดในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ค่อนข้างรุนแรง ทั้งใบกระท่อมและยาบ้า และโดยเฉพาะใบกระท่อมที่หาได้ง่ายในพื้นที่ เจ้าหน้าที่พบว่าเยาวชนอายุ 14 -15 ปี กว่า 90 เปอร์เซ็นต์เคยลองหรือผ่านการเสพยาเสพติดประเภทนี้มาแล้ว” นอกจากความเสี่ยงจากสถานการณ์ความไม่สงบ เด็กในพื้นที่ยังคงเผชิญกับปัญหาการระบาดของยาเสพติด ซึ่งตัดโอกาสทางการศึกษาของนักเรียนในพื้นที่ (ไทยพีบีเอส, 2559)

5.ความปลอดภัยในโรงเรียน

ตราบาปและแรงกดดันจากกลุ่มเพื่อน ซึ่งสามารถบั่นทอนแรงจูงใจของนักเรียนในการศึกษาได้อย่างมีนัยสำคัญของเขตมอนต์เซอร์ราโด เคาน์ตี ประเทศไลบีเรีย ข้อมูลจากครูผู้สอนจำนวนมากระบุอย่างสอดคล้องกันว่า แรงกดดันจากกลุ่มเพื่อนเป็นอิทธิพลเชิงลบที่มีผลชัดเจนที่สุด นักเรียนจำนวนไม่น้อยมีพฤติกรรมเลียนแบบเพื่อนที่ไม่เข้าสู่ระบบโรงเรียน เช่น การขาดเรียน การไม่ทำการบ้าน หรือการแสดงพฤติกรรมก้าวร้าวในชั้นเรียน ซึ่งนำไปสู่การลดทอนความสัมพันธ์เชิงบวกระหว่างนักเรียนกับสถานศึกษา และเพิ่มความเสี่ยงต่อการหลุดออกจากระบบการศึกษาในที่สุด

คำให้สัมภาษณ์จากผู้ให้ข้อมูล B

“อนุญาตให้ข้าพเจ้าขอแสดงความชื่นชมต่อการริเริ่มโครงการวิจัยในครั้งนี้ ซึ่งนับว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการสร้างความตระหนักรู้ของสาธารณชนต่อปัญหาการออกจากโรงเรียนของนักเรียนที่กำลังแพร่ขยายอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในพื้นที่เขตมอนต์เซอร์ราโด เคาน์ตี ทั้งนี้ จากประสบการณ์ของข้าพเจ้า ปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่ผลักดันให้นักเรียนจำนวนมากต้องละทิ้งการศึกษา คือการเข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมการใช้สารเสพติด ซึ่งกำลังเป็นปัญหาเรื้อรังในหมู่เยาวชนในปัจจุบัน”

คำให้สัมภาษณ์จากผู้ให้ข้อมูล F

“แรงกดดันจากกลุ่มเพื่อน และความพยายามในการปรับตัวให้สอดคล้องกับบรรทัดฐานทางสังคมของกลุ่มวัยรุ่น ถือเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการตัดสินใจออกจากระบบการศึกษา นักเรียนบางรายเลือกที่จะออกจากโรงเรียน เนื่องจากมีทัศนคติว่าการเข้าสู่ตลาดแรงงานเป็นทางเลือกที่ได้รับการยอมรับทางสังคมมากกว่า โดยเฉพาะในบริบทที่ครอบครัวประสบปัญหาด้านเศรษฐกิจ ซึ่งสร้างแรงกดดันให้เยาวชนต้องมีส่วนร่วมในการหารายได้เพื่อช่วยเหลือครอบครัว”

ความปลอดภัยในโรงเรียน ประเด็นด้านความปลอดภัยภายในสถานศึกษาได้รับการระบุอย่างชัดเจนจากข้อมูลภาคสนามว่าเป็นปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของนักเรียนในการอยู่หรือออกจากระบบการศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง กรณีของการกลั่นแกล้ง (bullying) การคุกคามทางร่างกายและจิตใจ (harassment) และความรุนแรงในและรอบบริเวณโรงเรียน (school-based and community violence) ได้ถูกกล่าวถึงซ้ำแล้วซ้ำเล่าในฐานะอุปสรรคที่บั่นทอนความรู้สึกมั่นคงและความไว้วางใจที่นักเรียนมีต่อสถานศึกษา นักเรียนจำนวนมาก โดยเฉพาะกลุ่มนักเรียนหญิง รายงานว่าพวกเขารู้สึกไม่ปลอดภัยในสภาพแวดล้อมของโรงเรียน ซึ่งความรู้สึกดังกล่าวส่งผลกระทบอย่างมีนัยสำคัญต่อความสม่ำเสมอในการมาเรียน รวมถึงแรงจูงใจและสมาธิในการเรียนรู้ การขาดความปลอดภัยทางกายภาพและจิตใจนำไปสู่ภาวะความเครียดเรื้อรังและการหลีกเลี่ยงห้องเรียน โดยในบางกรณีได้พัฒนาไปสู่การถอนตัวออกจาก

ระบบการศึกษาโดยสิ้นเชิง ในเชิงโครงสร้าง ความล้มเหลวในการสร้างสภาพแวดล้อมทางการศึกษาที่ปลอดภัย สะท้อนถึงข้อจำกัดของระบบการบริหารจัดการโรงเรียนและนโยบายด้านการคุ้มครองเด็ก ซึ่งยังขาดกลไกในการเฝ้าระวัง ป้องกัน และตอบสนองต่อเหตุการณ์ความไม่ปลอดภัยในโรงเรียนอย่างเป็นระบบและมีประสิทธิภาพ ดังนั้น ความปลอดภัยในโรงเรียนมิใช่เพียงประเด็นด้านกายภาพ หากแต่เป็นมิติพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับคุณภาพชีวิตของนักเรียนในฐานะผู้เรียนและพลเมือง การรับประกันสิทธิในความปลอดภัยของนักเรียนจึงถือเป็นเงื่อนไขจำเป็นเบื้องต้นในการส่งเสริมการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องและการลดอัตราการหลุดออกจากระบบการศึกษาในระยะยาว

คำให้สัมภาษณ์จากผู้ให้ข้อมูล D

“เหตุผลที่นักเรียนออกจากโรงเรียนก็เพราะ แรงกดดันจากเพื่อน ในโรงเรียนของเรา มีนักเรียนหลายคนที่มีพฤติกรรมตัวนอกกลุ่มนอกลู่นอกทาง และไม่มีใครสามารถหยุดพวกเขาได้ เด็กที่มีพฤติกรรมไม่ดีเหล่านี้จะไปชักจูงเพื่อนที่ดีให้ทำตาม และสิ่งนี้เองนำไปสู่การเพิ่มขึ้นของการออกจากโรงเรียนอย่างชัดเจน”

การพิจารณาปัจจัยทั้งสามประการนี้ในเชิงวิเคราะห์ แสดงให้เห็นถึงการทำงานร่วมกันของกลไกทางครอบครัว สถาบันการศึกษา และสังคมในวงกว้าง ที่ล้มเหลวในการสร้างโครงสร้างสนับสนุนที่มีประสิทธิภาพเพียงพอในการประคับประคองเยาวชนให้อยู่ในเส้นทางการศึกษา กล่าวอีกนัยหนึ่ง การออกจากโรงเรียนคือผลผลิตของ “ความเปราะบางเชิงโครงสร้าง” (structural vulnerability) ที่ยังไม่ได้รับการตอบสนองอย่างครอบคลุมผ่านนโยบายเชิงระบบ ปัจจัยอิทธิพลเชิงลบจึงไม่อาจพิจารณาแยกขาดจากบริบททางกายภาพของโรงเรียนและพลวัตทางสังคมในชีวิตประจำวันของนักเรียน หากแต่ควรถูกวิเคราะห์แบบองค์รวมควบคู่กัน เพื่อให้สามารถออกแบบนโยบายการแทรกแซงที่ตอบสนองต่อความซับซ้อนของชีวิตนักเรียนในบริบทจริงได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

ส่วนในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ตั้งแต่ พ.ศ.2547-พ.ศ.2562 มีครูเสียชีวิตจากเหตุความรุนแรงใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ 182 คน และทุพพลภาพ 11 คนแต่ในช่วง 3 ปีที่ผ่านมา แม้จะไม่เกิดเหตุรุนแรงกับครู แต่ในวันเปิดเทอมจนถึง (ไทยพีบีเอส, 2562) พ.ศ.2568 การเฝ้าระวังและรักษาความปลอดภัยของประชาชนและครู โดยเฉพาะเส้นเดินทางหลักของโรงเรียนพื้นที่ล่อแหลมยังเป็นพื้นที่ที่จำเป็นต้องมีการรักษาความปลอดภัย (กองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายในภาค 4 ส่วนหน้า, 2564)

ดังนั้น ความจำเป็นเร่งด่วนในเชิงนโยบายคือ การออกแบบกลไกแทรกแซงที่สามารถบูรณาการมิติทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมได้อย่างลึกซึ้ง และต้องเป็นมาตรการที่มีความไวต่อบริบท (context-sensitive) ซึ่งสามารถตอบสนองต่อความซับซ้อนของชีวิตเยาวชนในแต่ละพื้นที่ได้อย่างแท้จริง ทั้งนี้เพื่อสร้างระบบการศึกษาที่มีความยืดหยุ่น ครอบคลุม และยั่งยืนอย่างแท้จริง

จากวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เพื่อวิเคราะห์ผลกระทบและความสูญเสียทางสังคมที่เกิดขึ้นจาก
ปรากฏการณ์การออกจากโรงเรียนในเขตเทศมณฑลมอนต์เซอร์ราโด เคาน์ตี

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ภาคสนามชี้ให้เห็นว่า ปรากฏการณ์การออกจากโรงเรียนของเยาวชนใน
เขตเทศมณฑลมอนต์เซอร์ราโด เคาน์ตีมีความเกี่ยวข้องอย่างลึกซึ้งกับปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคม ซึ่ง
ส่งผลกระทบอย่างกว้างขวางใน 3 ระดับ ได้แก่ ระดับปัจเจก ครอบครัว และโครงสร้างทางสังคมโดยรวม

ในระดับครัวเรือน การที่นักเรียนต้องออกจากโรงเรียนเนื่องจากข้อจำกัดทางการเงิน ไม่ว่าจะเป็น
ค่าเล่าเรียน ค่าเครื่องแบบนักเรียน หรือค่าใช้จ่ายแฝงอื่นๆ สะท้อนถึงความไม่เพียงพอของทรัพยากรใน
การดำรงชีวิตขั้นพื้นฐาน ซึ่งส่งผลให้สมาชิกในครอบครัว โดยเฉพาะเด็กและเยาวชน ต้องรับภาระในการ
หารายได้ตั้งแต่อายุน้อย ทั้งนี้ คำให้สัมภาษณ์จากผู้ให้ข้อมูล A สะท้อนให้เห็นว่า การชะลอตัวของ
เศรษฐกิจในระดับประเทศและการขาดโอกาสในตลาดแรงงาน ส่งผลให้ผู้ปกครองไม่สามารถแบกรับ
ค่าใช้จ่ายด้านการศึกษาได้ นำไปสู่การตัดสินใจให้บุตรหลานออกจากโรงเรียนก่อนวัยอันควร

ในมิติทางสังคม การออกจากโรงเรียนของนักเรียน โดยเฉพาะในช่วงวัยรุ่น ยังมีส่วนต่อโครงสร้าง
ประชากรในระยะยาว กล่าวคือ เยาวชนจำนวนมากอาจตกอยู่ในวังวนของความยากจนซ้ำซ้อน ขาดทักษะ
ในการประกอบอาชีพที่มั่นคง และมีแนวโน้มที่จะเข้าสู่ภาวะการว่างงานหรือการทำงานที่ไม่มั่นคงใน
อนาคต ส่งผลให้ศักยภาพในการมีส่วนร่วมทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศลดลง

นอกจากนี้ การออกจากระบบการศึกษาโดยเฉพาะในกลุ่มนักเรียนหญิง ยังสะท้อนให้เห็นถึง
ความเหลื่อมล้ำทางเพศและช่องว่างด้านโอกาส โดยคำให้สัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูล E ซึ่งเป็นครูในโรงเรียน
ระบุว่า นักเรียนหญิงจำนวนมากประสบปัญหาการตั้งครรภ์ในวัยรุ่นซึ่งเป็นเหตุสำคัญที่ทำให้ต้องออกจาก
โรงเรียน ทั้งที่สถาบันการศึกษาพยายามส่งเสริมและสร้างแรงจูงใจผ่านแบบอย่างที่เหมาะสมความสำเร็จ
เช่น เอลเลน จอห์นสัน เซอร์ลีฟ อดีตประธานาธิบดีแห่งไลบีเรีย อย่างไรก็ตาม ความคาดหวังของสังคม
วัฒนธรรม และขาดระบบสนับสนุนอย่างต่อเนื่องยังคงเป็นข้อจำกัดสำคัญ

ในระดับโครงสร้าง ปรากฏการณ์ดังกล่าวสะท้อนถึงข้อจำกัดของระบบรัฐสวัสดิการและกลไก
การกระจายทรัพยากร ซึ่งไม่สามารถตอบสนองต่อความเปราะบางของกลุ่มเป้าหมายได้อย่างเพียงพอ
ความไม่เสมอภาคในการเข้าถึงบริการขั้นพื้นฐาน เช่น การศึกษาที่มีคุณภาพ สวัสดิการด้านการเงิน หรือ
ระบบคุ้มครองทางสังคมที่ครอบคลุม ส่งผลให้ความยากจนกลายเป็นวัฏจักรที่ส่งต่อจากรุ่นสู่รุ่น โดยมี
“การออกจากโรงเรียน” เป็นทั้งผลลัพธ์และตัวเร่งปฏิกิริยาในกระบวนการดังกล่าว

กล่าวโดยสรุป การออกจากโรงเรียนของเยาวชนในเขตเทศมณฑลมอนต์เซอร์ราโด เคาน์ตีได้เป็นเพียง
ปัญหาเชิงปัจเจก หากแต่เป็นปรากฏการณ์ที่เชื่อมโยงกับโครงสร้างเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม

ที่ฝังลึก ซึ่งส่งผลให้เกิดความสูญเสียด้านศักยภาพมนุษย์ และเพิ่มภาระทางสังคมในระยะยาว ดังนั้น การวางแผนนโยบายเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหานี้จำเป็นต้องอยู่บนฐานของความเข้าใจอย่างลึกซึ้งต่อบริบท โครงสร้างและความไม่เท่าเทียมที่แฝงอยู่ในสังคม

นอกจากนี้ ผลกระทบและความสูญเสียทางสังคมจากปัจจัยเชิงโครงสร้างและสังคมที่นำไปสู่ การออกจากโรงเรียน ปรากฏการณ์การออกจากโรงเรียนของเยาวชนในเขตเทศบาลมณฑลเซอร์ราโด แคนตีมีได้เกิดขึ้นอย่างลอยตัวจากการตัดสินใจของปัจเจกบุคคลเท่านั้น หากแต่เป็นผลลัพธ์สะท้อนของ ความล้มเหลวเชิงโครงสร้างที่มีรากฐานอยู่ในบริบททางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมที่ซับซ้อนและ ทับซ้อนกันอย่างลึกซึ้ง การศึกษาภาคสนามสามารถจำแนกปัจจัยทางโครงสร้างและสังคมที่ส่งผลต่อ การหลุดออกจากระบบการศึกษาอย่างน้อย 5 ด้าน ซึ่งเมื่อพิจารณาร่วมกัน จะเห็นถึงผลกระทบในระดับ โครงสร้าง ครั้วเรือน และปัจเจกอย่างชัดเจน ดังนี้

1. ระดับการศึกษาของผู้ปกครอง การศึกษาของผู้ปกครองมีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญกับ พฤติกรรมการศึกษาของบุตรหลาน โดยครอบครัวที่ผู้ปกครองมีการศึกษาดำรงขีดความสามารถในการ ถ่ายทอดทุนทางวัฒนธรรม (cultural capital) เช่น การให้ความสำคัญต่อการเรียนรู้ การตั้งเป้าหมาย ทางการศึกษา และแนวทางสนับสนุนลูกหลานในเชิงวิชาการ ส่งผลให้เยาวชนในครอบครัวลักษณะนี้ มีแนวโน้มออกจากโรงเรียนสูงกว่า และไม่สามารถสร้างเส้นทางสู่การเคลื่อนย้ายทางสังคมได้อย่างยั่งยืน

2. โครงสร้างพื้นฐานของสถานศึกษาและคุณภาพครู ข้อมูลจากครูจำนวน 20 รายในเขตการศึกษา แสดงให้เห็นว่า ความขาดแคลนในสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานในโรงเรียน เช่น ห้องเรียนที่แออัด ห้องน้ำไม่ถูกสุขลักษณะ และขาดอุปกรณ์การเรียนที่เพียงพอ ส่งผลให้เกิดความรู้สึกรำคาญ (emotional disengagement) และลดแรงจูงใจในการเรียนรู้ นอกจากนี้ การขาดครูที่ได้รับการฝึกอบรมและดูแล นักเรียนอย่างใกล้ชิด ยังเป็นอุปสรรคสำคัญที่นำไปสู่ความรู้สึกละเลยและหมดศรัทธาต่อระบบการศึกษา โดยเฉพาะในพื้นที่เปราะบาง การขาดครูคุณภาพไม่เพียงเป็นปัญหาภายในโรงเรียน แต่สะท้อนถึง ความล้มเหลวของนโยบายการศึกษาที่ไม่สามารถจัดสรรทรัพยากรบุคคลได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3. พฤติกรรมการใช้สารเสพติดและแรงกดดันจากกลุ่มเพื่อน พฤติกรรมการใช้สารเสพติดในหมู่ เยาวชนในเขตมณฑลเซอร์ราโด แคนตีมีลักษณะของวิกฤตทางสังคม โดยมีรายงานว่าอัตราการใช้สารเสพติด ในบางพื้นที่สูง ปรากฏการณ์นี้ส่งผลโดยตรงต่อความสามารถทางปัญญา วินัย และพฤติกรรมทางสังคม ของนักเรียน และยังนำไปสู่การถูกผลักออกจากโรงเรียนโดยไม่สมัครใจ ขณะเดียวกัน แรงกดดันจากกลุ่มเพื่อน หรือ peer conformity ยังทำหน้าที่ตอกย้ำพฤติกรรมเบี่ยงเบน และลดทอนความสัมพันธ์เชิงบวกระหว่าง นักเรียนกับสถานศึกษา เพิ่มความเสี่ยงของการหลุดออกจากระบบการศึกษาอย่างมีนัยสำคัญ

4. ความไม่ปลอดภัยในโรงเรียน ประเด็นความปลอดภัยในโรงเรียน โดยเฉพาะการกลั่นแกล้ง (bullying) และการคุกคามทางร่างกายและจิตใจ (harassment) ถูกระบุจากข้อมูลภาคสนามว่าเป็น ปัจจัยที่ส่งผลต่อการตัดสินใจออกจากโรงเรียนของนักเรียน โดยเฉพาะกลุ่มนักเรียนหญิง ซึ่งรายงานว่า พวกเธอรู้สึกไม่ปลอดภัยในโรงเรียน และมีความวิตกกังวลต่อเหตุการณ์ความรุนแรงอย่างต่อเนื่อง การขาดกลไกเฝ้าระวังและป้องกันในระดับโรงเรียน รวมถึงการบริหารจัดการที่ไม่สามารถตอบสนองได้ ทันทีทันใด คือความล้มเหลวในเชิงระบบที่กระทบต่อสิทธิขั้นพื้นฐานในการเรียนรู้อย่างปลอดภัยและมีศักดิ์ศรี

5. บรรทัดฐานทางวัฒนธรรมและบทบาททางเพศ

การแต่งงานก่อนวัยอันควรและการตั้งครรภ์ในวัยรุ่น เป็นตัวอย่างของการที่บทบาทดั้งเดิมของผู้หญิง ยังถูกยึดโยงไว้กับความเป็นภรรยาและมารดา มากกว่าการเป็นนักเรียนหรือพลเมืองที่มีศักยภาพ การขาดระบบสนับสนุนหลังคลอด เช่น ศูนย์ดูแลเด็ก หรือแนวทางพานักเรียนหญิงกลับเข้าสู่ระบบการศึกษา อย่างมีศักดิ์ศรี ส่งผลให้การหยุดเรียนกลายเป็นเส้นทางถาวร ซึ่งสะท้อนถึงความเหลื่อมล้ำทางเพศ ในระบบการศึกษา และความล้มเหลวของนโยบายที่ไม่ตอบสนองต่อความแตกต่างของบทบาทและภาระทางสังคม

การใช้ทฤษฎีวิเคราะห์ผลการศึกษา

การศึกษานี้มุ่งเปรียบเทียบปัญหาการหลุดออกนอกระบบของนักเรียนใน เทศมณฑลมอนต์เซอร์ราโด เคาน์ตี ประเทศไลบีเรีย และ สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ประเทศไทย โดยใช้กรอบแนวคิด สังคมวิทยาสามทฤษฎีหลัก ได้แก่ ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นิยม ทฤษฎีความขัดแย้ง และทฤษฎีปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ เพื่อวิเคราะห์เชื่อมโยงปัจจัย เจเนอไรซ์ และผลกระทบที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. การวิเคราะห์ด้วยทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นิยม ตามแนวคิดของพาร์สันส์ (Talcott Parsons) ระบบสังคมมีโครงสร้างที่ประกอบด้วยระบบย่อยซึ่งทำหน้าที่แตกต่างกันเพื่อคงเสถียรภาพของสังคม (AGIL Model) พบว่า เขตเทศมณฑลมอนต์เซอร์ราโด ประเทศไลบีเรีย ระบบการศึกษาได้รับผลกระทบอย่างรุนแรงจาก สงครามกลางเมืองที่ยืดเยื้อ (พ.ศ.2532–2546) ซึ่งสร้างความเสียหายอย่างลึกซึ้งต่อ โครงสร้างพื้นฐานทางการศึกษา ทั้งในด้านอาคารสถานที่ โรงเรียนที่ถูกทำลาย อุปกรณ์การเรียนการสอน ที่สูญหาย รวมถึงการสูญเสียกำลังคนที่เป็นครูผู้สอน คุณภาพของครูและความพร้อมในการสอนจึงลดลงอย่างมาก ส่งผลให้ระบบการศึกษาไม่สามารถทำหน้าที่ตามมิติของ AGIL ได้อย่างเต็มประสิทธิภาพ ในมิติ A (Adaptation) ระบบไม่สามารถจัดหาและจัดสรรทรัพยากรด้านการศึกษาได้เพียงพอ เช่น

งบประมาณ บุคลากร และสื่อการสอน ในมิติ G (Goal Attainment) การกำหนดและบรรลุเป้าหมาย ด้านการศึกษาถูกขัดขวางจากสภาวะสงครามและความไม่มั่นคง ในมิติ I (Integration) ความสูญเสียทางกายภาพและการพลัดถิ่นของครูและนักเรียนทำให้กลไกการบูรณาการของโรงเรียนกับชุมชนอ่อนแอลง ในมิติ L (Latency) ความไม่ต่อเนื่องในการเรียนรู้และการขาดเสถียรภาพด้านค่านิยมการศึกษาในสังคมหลังสงคราม ทำให้ระบบไม่สามารถรักษาแบบแผนการเรียนรู้และแรงจูงใจทางการศึกษาได้ ส่วนในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทย แม้จะไม่ได้เผชิญสงครามกลางเมืองในลักษณะเดียวกับไลบีเรีย แต่เหตุการณ์ความไม่สงบต่อเนื่องตั้งแต่ปี พ.ศ.2547 ได้สร้างบริบทแห่งความเสี่ยงต่อชีวิตและความปลอดภัยของทั้งครูและนักเรียน โรงเรียนจำนวนหนึ่งตกเป็นเป้าหมายของการโจมตี เช่น การลอบวางระเบิด การลอบยิงครู และการเผาโรงเรียน สถานการณ์เช่นนี้ส่งผลกระทบต่อมิติของ I (Integration) และ L (Latency) ใน AGIL Model ในมิติ I (Integration) บรรยากาศแห่งความหวาดระแวงและความไม่ไว้วางใจระหว่างชุมชน โรงเรียน และเจ้าหน้าที่รัฐ ทำให้การบูรณาการระหว่างระบบย่อยทางสังคมอ่อนแอ และลดความสามารถในการสร้างสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่ปลอดภัย ในมิติ L (Latency) ความไม่ปลอดภัยอย่างต่อเนื่องทำให้เกิดการหยุดชะงักของการเรียนรู้และการปลูกฝังค่านิยมการศึกษา เด็กจำนวนหนึ่งจึงขาดความผูกพันกับโรงเรียนและเลือกออกจากระบบก่อนจบการศึกษา

ผลจากการศึกษาพบว่า ทั้งในกรณีของไลบีเรียและสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ โครงสร้างสังคมที่อ่อนแอ ไม่ว่าจะจากผลพวงของสงครามหรือความไม่สงบ ทำให้ระบบการศึกษาขาดความสามารถในการปรับตัว จัดสรรทรัพยากร และบรรลุเป้าหมายการเรียนรู้ของผู้เรียน ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นคือการเพิ่มขึ้นของอัตราการหลุดออกจากระบบการศึกษา ซึ่งมีได้เป็นเพียงปัญหาเชิงปัจเจก แต่เป็นผลสะท้อนของความล้มเหลวเชิงโครงสร้าง ที่ทำให้ระบบการศึกษาทำหน้าที่เชิงหน้าที่นิยามได้ไม่สมบูรณ์ ส่งผลให้การสร้างทุนมนุษย์และการคงไว้ซึ่งเสถียรภาพทางสังคมถูกบั่นทอนในระยะยาว

2. การวิเคราะห์ด้วยทฤษฎีความขัดแย้ง ตามแนวคิดของนักสังคมวิทยาในสายความขัดแย้ง เช่น Karl Marx, Max Weber, และ C. Wright Mills ระบบการศึกษาไม่เพียงทำหน้าที่เป็นเครื่องมือพัฒนาทรัพยากรมนุษย์หรือสร้างความเสมอภาคทางสังคม แต่ยังทำหน้าที่เป็น กลไกเชิงโครงสร้าง ที่คงไว้ซึ่งความไม่เท่าเทียมทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม โดยเอื้อประโยชน์ต่อกลุ่มที่มีอำนาจและสถานะทางสังคมสูงกว่า แนวคิดของ Bowles & Gintis ได้ขยายความว่า ระบบการศึกษาดำรงอยู่ภายใต้กติกาของเกม ที่กำหนดโดยกลุ่มชนชั้นนำ ซึ่งใช้เกณฑ์และมาตรฐานทางการศึกษาที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมอุดมการณ์ และทุนทางสังคมของตน เพื่อสร้างและรักษาความได้เปรียบเชิงโครงสร้าง ขณะเดียวกันก็จำกัดโอกาสและการเคลื่อนย้ายทางสังคมของกลุ่มที่ด้อยโอกาส ในกรณีของเทศมณฑลมอนต์เซอร์ราโด

ประเทศไลบีเรีย พบว่า ความยากจนเชิงโครงสร้างที่ฝังรากลึกและผลพวงจากสงครามกลางเมืองที่ยืดเยื้อ นานกว่า 14 ปี ได้สร้างเงื่อนไขที่จำกัดการเข้าถึงการศึกษาอย่างรุนแรง ครอบครัวยากจนจำนวนมาก ไม่สามารถแบกรับค่าใช้จ่ายทางการศึกษา ทั้งในรูปของค่าเล่าเรียน ค่าเครื่องแบบ และค่าอุปกรณ์การเรียน ส่งผลให้เด็กโดยเฉพาะเด็กหญิงต้องออกจากระบบการศึกษาก่อนวัยอันควร ปรากฏการณ์ การแต่งงาน ก่อนวัยอันควร และ การตั้งครภักในวัยรุ่น ทำหน้าที่เสมือน “จุดตัด” ที่ตัดเส้นทางการศึกษาออกไป โดยสิ้นเชิง ทั้งนี้ไม่เพียงเป็นผลจากปัจจัยเศรษฐกิจ แต่ยังเป็นผลจากบรรทัดฐานทางวัฒนธรรมที่ตอกย้ำ บทบาทดั้งเดิมของผู้หญิงในฐานะภรรยาและมารดา มากกว่าผู้เรียน ในขณะที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ของประเทศไทย พบว่า ความขัดแย้งชาติพันธุ์ ศาสนา และสถานการณ์ความไม่สงบต่อเนื่องกว่า 20 ปี ได้ส่งผลให้การกระจายทรัพยากรการศึกษาไม่เท่าเทียมกับพื้นที่อื่นๆ ของประเทศ โรงเรียนจำนวนมาก อยู่ในพื้นที่เสี่ยงต่อเหตุรุนแรง ครูและนักเรียนเผชิญภัยคุกคาม ความไม่มั่นคงนี้ลดทอนคุณภาพและ ความต่อเนื่องของการเรียนการสอนอย่างมีนัยสำคัญ อีกทั้งเด็กจำนวนมากในพื้นที่ใช้ ภาษามลายูปาตานี เป็นภาษาหลัก ขณะที่หลักสูตรและการเรียนการสอนใช้ภาษาไทยเป็นสื่อกลาง ความแตกต่างด้านภาษา เช่นนี้เป็น อุปสรรคเชิงวัฒนธรรม (cultural barrier) ที่ลดทอนความสามารถในการเข้าถึงเนื้อหา การเรียนรู้และผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษา

ผลจากการศึกษาพบว่า ทั้งสองกรณีชี้ให้เห็นถึงกลไกเชิงโครงสร้างที่ทำงานเพื่อ คงสภาพ ความไม่เท่าเทียม และ ผลิตซ้ำความเหลื่อมล้ำระหว่างรุ่น (Intergenerational Reproduction of Inequality) ความไม่เท่าเทียมทางเศรษฐกิจทำให้ครอบครัวฐานะต่ำไม่สามารถลงทุนทางการศึกษาได้ ความไม่เท่าเทียม ทางวัฒนธรรมสร้างความได้เปรียบให้กับกลุ่มที่มีทุนทางสังคมและทุนเชิงสัญลักษณ์สูงกว่า ขณะที่ ความไม่มั่นคงทางสังคมทำให้โครงสร้างการศึกษาขาดเสถียรภาพและไม่สามารถทำหน้าที่เป็นเครื่องมือ สร้างความเสมอภาคได้ กล่าวโดยสรุป การใช้กรอบทฤษฎีความขัดแย้งในการวิเคราะห์ทั้งสองพื้นที่ ช่วยให้เห็นว่า การหลุดออกจากระบบการศึกษาไม่ใช่เพียงปัญหาปัจเจกหรือผลจากความล้มเหลวส่วนตัว ของผู้เรียน แต่เป็น ผลผลิตของโครงสร้างอำนาจที่เอื้อประโยชน์ต่อบางกลุ่มและกีดกันอีกบางกลุ่ม อย่างเป็นระบบ ซึ่งการแก้ไขปัญหานี้จำเป็นต้องเข้าใจและเปลี่ยนแปลงกลไกทางสังคมที่ตอกย้ำ ความไม่เท่าเทียมดังกล่าว

3. การวิเคราะห์ด้วยทฤษฎีปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ ตามแนวคิดของ George Herbert Mead และ Herbert Blumer สังคมไม่ได้ดำรงอยู่เพียงในเชิงโครงสร้าง แต่ถูก สร้างและคงอยู่ผ่านกระบวนการ ปฏิสัมพันธ์ซ้ำๆ ที่มีความหมายระหว่างปัจเจกบุคคล โดยปฏิสัมพันธ์เหล่านี้มีลักษณะเป็นพลวัต และ เกี่ยวข้องกับการตีความ (interpretation) การกำหนดความหมาย (definition of the situation) และ

การปรับบทบาท (role-taking) ของผู้เกี่ยวข้อง ในบริบทของการศึกษา ทฤษฎีนี้ชี้ให้เห็นว่า การรับรู้ของผู้เรียนต่อบทบาทและตัวตนของตนเอง (self-concept) รวมถึงการตีความต่อประสบการณ์ในโรงเรียน มีผลอย่างมีนัยสำคัญต่อแรงจูงใจและการคงอยู่ในระบบการศึกษา ปรากฏการณ์ที่สำคัญคือ การติดฉลาก (Labelling) ซึ่งเกิดขึ้นเมื่อครู เพื่อน หรือสถาบันการศึกษากำหนด “สถานะ” หรือ “ภาพลักษณ์” ให้กับนักเรียน ไม่ว่าจะเป็นเชิงบวกหรือเชิงลบ การติดฉลากเชิงลบมักส่งผลให้ผู้เรียน internalize หรือซึมซับการรับรู้ที่เข้าเป็นส่วนหนึ่งของอัตลักษณ์ตน และอาจลดความพยายามหรือความเชื่อมั่นในความสามารถของตนเอง ในกรณีของเทศมณฑลมอนต์เซอร์ราโด ประเทศไลบีเรีย พบว่า การตีตราว่าเป็น “เด็กที่ไม่มีอนาคต” หรือ “ไม่มีศักยภาพ” เป็นกลไกทางสังคมที่ตอกย้ำความรู้สึกด้อยค่าในตัวผู้เรียน โดยเฉพาะในกลุ่มเด็กที่มาจาครอบครัวยากจนหรือมีประวัติการเรียนรู้ที่ไม่โดดเด่น การรับรู้ตนเองในเชิงลบนี้มักนำไปสู่ self-fulfilling prophecy คือการที่ผู้เรียนปฏิบัติตามความคาดหวังต่ำที่ผู้อื่นมีต่อเขาอย่างไม่รู้ตัว ส่งผลให้ความพยายามในการเรียนลดลง ขาดแรงจูงใจ และในที่สุดตัดสินใจออกจากระบบการศึกษา การติดฉลากดังกล่าวยังสัมพันธ์กับโครงสร้างทางสังคมที่กีดกัน เช่น ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและผลพวงจากสงคราม ซึ่งจำกัดโอกาสในการพิสูจน์ศักยภาพของผู้เรียน ในขณะที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ การตีตรามีความซับซ้อนเนื่องจากเชื่อมโยงกับมิติทางชาติพันธุ์ ศาสนา และภาษา นักเรียนที่นับถือศาสนาอิสลามและใช้ภาษามลายูปาตานีเป็นภาษาหลักบางส่วนถูกครูหรือเพื่อนตีตราว่า “เรียนไม่เก่ง” หรือ “ไม่ถนัดภาษาไทย” ซึ่งสร้างความรู้สึกแปลกแยก (alienation) และลดความผูกพันทางอารมณ์ (emotional engagement) ต่อโรงเรียน นอกจากนี้ ปรากฏการณ์ การกลั่นแกล้ง (bullying) ทั้งในเชิงกายภาพ วาจา และการกีดกันทางสังคม ยิ่งซ้ำเติมความรู้สึกไม่ปลอดภัยและความไม่เป็นส่วนหนึ่งของโรงเรียน กรณีของ เด็กหญิง ในพื้นที่ที่มีความเฉพาะตัวเพิ่มขึ้น บทบาทและภาพลักษณ์ที่สังคมและครอบครัวคาดหวัง เช่น การเป็น “ว่าที่ภรรยา” หรือ “แม่” ทำให้บางคนถูกกระตุ้น (หรือกดดัน) ให้ละทิ้งการศึกษาและเข้าสู่บทบาทครอบครัวตั้งแต่อายุยังน้อย ซึ่งเป็นกระบวนการที่ตอกย้ำผ่านการปฏิสัมพันธ์ในครอบครัว ชุมชน และสถาบันการศึกษา

แม้ทฤษฎีปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์จะมุ่งเน้นการอธิบายปรากฏการณ์ในระดับจุลภาค (micro-level) แต่เมื่อวิเคราะห์ร่วมกับกรอบคิดของทฤษฎีความขัดแย้งจะพบว่า การติดฉลากและการกำหนดภาพลักษณ์มิได้เกิดขึ้นอย่างสุ่มเสี่ยงหรือไร้บริบท หากแต่เป็นผลพวงของ โครงสร้างอำนาจ และความไม่เท่าเทียมเชิงระบบ ที่ฝังอยู่ในสังคมในกรณีของเทศมณฑลมอนต์เซอร์ราโด ประเทศไลบีเรีย การตีตรามีรากฐานจากโครงสร้างเศรษฐกิจหลังสงครามและการกระจายทรัพยากรที่ไม่เท่าเทียม ส่วนในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ การตีตราเชื่อมโยงกับความไม่เท่าเทียมทางวัฒนธรรมและภาษาซึ่งสะท้อนอำนาจของหลักสูตร

กระแสหลักและกลไกของรัฐ การใช้กรอบปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ช่วยให้เข้าใจ มิติความหมายส่วนบุคคล
ที่ผู้เรียนสร้างขึ้นจากประสบการณ์ตรงและปฏิสัมพันธ์ในชีวิตประจำวัน ขณะที่การบูรณาการกับแนวคิด
ความขัดแย้งช่วยให้เห็นว่า ปรัชญาการณืเหล่านี้เป็น การผลิตซ้ำความเหลื่อมล้ำเชิงโครงสร้างผ่าน
ปฏิสัมพันธ์ในระดับจุลภาค การแก้ไขปัญหาการหลุดออกนอกระบบจึงต้องดำเนินการทั้งในมิติการสร้าง
สภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่ปลอดภัยดีตรา และการปฏิรูปเชิงโครงสร้างเพื่อลดอคติและความไม่เท่าเทียม
ที่ฝังอยู่ในระบบการศึกษา

ผลการศึกษาที่ใช้ทั้งสามทฤษฎีร่วมกันช่วยให้มองเห็นภาพปัญหาแบบองค์รวม พบว่า ปัจจัยสำคัญ
ที่ทำให้เด็กหลุดออกจากระบบการศึกษา ด้วยการวิเคราะห์ด้วยทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นิยม แสดงให้เห็นว่า
ความล้มเหลวของระบบการศึกษาในฐานะส่วนหนึ่งของโครงสร้างสังคมที่เสียสมดุล ในขณะที่ทฤษฎี
ความขัดแย้งอธิบายความเหลื่อมล้ำและการผลิตซ้ำโครงสร้างอำนาจที่กีดกันผู้เรียนบางกลุ่ม เช่น
คนจน เด็กที่มีภูมิหลังทางสังคมและวัฒนธรรมแตกต่างจากกลุ่มที่มีอำนาจกำหนดนโยบายการศึกษา
ส่วนการวิเคราะห์ด้วยทฤษฎีปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ พบว่า การตัดสินใจในระดับปัจเจกโดยเฉพาะของ
ครูหรือเพื่อนซึ่งเชื่อมโยงกับการรับรู้ตัวตน บทบาท และปฏิสัมพันธ์ในชีวิตประจำวัน ชี้ให้เห็นว่า ปัญหา
การหลุดออกจากระบบไม่ใช่แค่พฤติกรรมส่วนบุคคล แต่เป็นผลสะท้อนของ ความเปราะบางเชิงโครงสร้าง
และ ปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ที่ตอกย้ำข้อจำกัดทางเศรษฐกิจ วัฒนธรรม และความมั่นคง

สรุปและข้อเสนอเชิงนโยบาย การพิจารณาปัจจัยเชิงโครงสร้างและสังคมที่นำไปสู่การออกจาก
โรงเรียนในเขตเทศมณฑลมอนต์เซอร์ราโด เคาน์ตี ชี้ให้เห็นว่า ความเปราะบางทางโครงสร้างไม่ได้จำกัดอยู่
เฉพาะมิติของโรงเรียนหรือครอบครัวเท่านั้น หากแต่เป็นภาพสะท้อนของระบบนิเวศทางสังคมที่ล้มเหลว
ในการสนับสนุนการเติบโตของเยาวชนอย่างรอบด้าน ความสูญเสียที่เกิดขึ้นจากปรากฏการณ์นี้มีไม่เพียง
การขาดแคลนแรงงานที่มีทักษะในอนาคต แต่รวมถึงการพลาดโอกาสในการสร้างประชากรที่มีศักยภาพ
ในการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน เพื่อให้ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายมีความเข้มแข็ง ผู้วิจัยเสนอว่าระบบการศึกษา
จะต้องพัฒนาในทิศทางดังนี้ 1) การพัฒนานโยบายที่ตอบสนองต่อบริบท (context-sensitive policies)
ที่รวมมิติทางเพศ เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และโครงสร้างสถาบันไว้ในมาตรการแทรกแซง 2) การลงทุนใน
ครูและสิ่งแวดล้อมการเรียนรู้ โดยเฉพาะในพื้นที่เปราะบาง เพื่อสร้างแรงจูงใจและความเชื่อมโยงของ
นักเรียนกับระบบการศึกษา 3) การพัฒนาระบบเฝ้าระวังและการคุ้มครองเด็กในสถานศึกษา เพื่อรับ
ประกันสิทธิในความปลอดภัยและการอยู่ในระบบการศึกษาอย่างต่อเนื่อง 4) การสนับสนุนระบบบริการ
หลังคลอด และนโยบายด้านการศึกษาที่ตอบสนองต่อสถานะและบทบาทของนักเรียนหญิงอย่างเท่าเทียม

5) การส่งเสริมแนวทางแบบองค์รวม ที่เชื่อมโยงระหว่างครอบครัว ชุมชน โรงเรียน และภาครัฐในการ ประคับประคองเยาวชนให้สามารถพัฒนาตนเองอย่างเต็มศักยภาพ

การอภิปรายผล

ผลการศึกษาครั้งนี้ชี้ให้เห็นถึงพลวัตเชิงโครงสร้างของปัญหาการหลุดออกจากระบบการศึกษาใน เทศมณฑลมอนต์เซอร์ราโด เคาน์ตี ประเทศไลบีเรีย โดยเฉพาะในกลุ่มนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ซึ่งมีได้เกิดจากพฤติกรรมส่วนบุคคลเพียงลำพัง แต่เป็นผลสืบเนื่องจากบริบททางเศรษฐกิจ สังคม และ วัฒนธรรมที่เปราะบาง รวมถึงผลพวงจากสงครามกลางเมืองที่ดำเนินอย่างยาวนานและยังคงส่งอิทธิพล ต่อระบบการศึกษาในปัจจุบัน การอภิปรายผลสะท้อนให้เห็นว่า “การเมืองว่าด้วยการศึกษา” มีบทบาท สำคัญต่อการหลุดออกจากโรงเรียนในสามมิติหลัก ได้แก่ (1) **โครงสร้างทางนโยบายที่ไม่ตอบสนองต่อ บริบทท้องถิ่น** ส่งผลให้มาตรการด้านการศึกษาไม่สามารถเข้าถึงกลุ่มเปราะบาง เช่น เด็กหญิงหรือ ครอบครัวที่ยากจนได้อย่างแท้จริง (2) **การขาดระบบสนับสนุนทางสังคมในระดับครอบครัวและชุมชน** ทำให้เยาวชนไม่มีพื้นที่ปลอดภัยหรือเครือข่ายสนับสนุนเพียงพอในการดำรงอยู่ในระบบการศึกษา (3) **การจัดสรรทรัพยากรอย่างไม่เป็นธรรม** ซึ่งสะท้อนถึงการเมืองของงบประมาณและลำดับความสำคัญ ทางนโยบายของรัฐที่ยังละเลยการลงทุนในครู โครงสร้างพื้นฐาน และกลไกปกป้องนักเรียนอย่างยั่งยืน

ส่วนประเด็นการตั้งครกในวัยรุ่น พฤติกรรมการใช้สารเสพติด ความไม่ปลอดภัยในโรงเรียน และ แรงกดดันจากกลุ่มเพื่อน ล้วนเป็นปัจจัยเชิงสังคมที่ซ้อนทับกับโครงสร้างที่ล้มเหลวของรัฐในการดูแล เยาวชนอย่างทั่วถึง การวิเคราะห์พบว่า เยาวชนที่หลุดออกจากโรงเรียนจำนวนมากล้วนมีประสบการณ์ ความรู้สึก “ไม่เป็นส่วนหนึ่งของระบบ” ทั้งในเชิงวัตถุ (เช่น ขาดค่าเล่าเรียน) และในเชิงจิตใจ (เช่น รู้สึก ไม่ปลอดภัย หรือไม่ได้รับความใส่ใจจากครู) ดังนั้น การแก้ปัญหานี้จึงต้องอาศัยแนวทางแบบองค์รวม ที่ไม่เพียงเน้นการขยายโอกาสทางการศึกษา แต่ต้องเชื่อมโยงกับการปฏิรูประบบนิเวศทางสังคมและ นโยบายสาธารณะอย่างลึกซึ้ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในมิติของการพัฒนา “ระบบการศึกษาแห่งความเป็นธรรม” (equity-driven education system) ที่สามารถปรับตัวต่อความหลากหลายของผู้เรียน และตอบสนองต่อ ชีวิตจริงของเยาวชนในพื้นที่เปราะบาง

การศึกษานี้ยืนยันแนวคิดของ Dewey (1916) ที่ว่า การศึกษาเป็นกระบวนการทางสังคมที่ต้องตั้งอยู่ บนพื้นฐานของประสบการณ์จริงของผู้เรียน ในบริบทของไลบีเรีย โรงเรียนจำนวนมากขาดความยืดหยุ่น และไม่สามารถตอบสนองต่อประสบการณ์ชีวิตของนักเรียนที่เปราะบาง เช่น การตั้งครกในวัยรุ่น ความยากจน และการต้องช่วยเหลือครอบครัว ซึ่งสะท้อนการขาดการออกแบบกระบวนการเรียนรู้ให้

สอดคล้องกับความเป็นจริงทางสังคม อันเป็นสิ่งที่ Dewey เห็นว่าเป็นหัวใจของการศึกษาที่มีความหมาย และสอดคล้องกับแนวคิดของ Scott และ Marshall (2005) ทั้งสองชี้ให้เห็นว่า การศึกษาคือกลไกของการขัดเกลากายทางสังคม (socialization) และการรักษาโครงสร้างทางอำนาจและวัฒนธรรมในสังคม การที่ระบบการศึกษาในไลบีเรียไม่สามารถตอบสนองต่อความหลากหลายทางเพศ ขาดกลไกสนับสนุนนักเรียนหญิงหลังการคลอด หรือไม่สามารถป้องกันความรุนแรงในโรงเรียน สะท้อนให้เห็นว่าโรงเรียนยังทำหน้าที่เป็นสถาบันที่ตอกย้ำความเหลื่อมล้ำทางสังคม แทนที่จะเป็นเครื่องมือของความเท่าเทียม นอกจากนี้ ผลการศึกษานี้มีความสอดคล้องกับรายงานของยูเนสโก (Muriithi, 2025) โดยเฉพาะรายงานที่ระบุว่า การหลุดออกจากระบบการศึกษาของเด็กจำนวนมากทั่วโลกมักเกี่ยวข้องกับความยากจน ความไม่มั่นคงในครอบครัว และคุณภาพของโรงเรียนที่ต่ำ โดยเฉพาะในบริบทของประเทศที่ได้รับผลกระทบจากความขัดแย้งและความรุนแรง เช่น ใน Sub-Saharan Africa ซึ่งระบบการศึกษามักถูกทำลายจากสงครามและขาดการฟื้นฟูอย่างต่อเนื่อง

งานของ Sommers (2006) และ Betancourt & Khan (2008) ชี้ว่าเด็กในประเทศหลังสงครามต้องเผชิญกับผลกระทบทางจิตใจและโครงสร้าง ซึ่งส่งผลกระทบต่อความสามารถในการกลับเข้าสู่ระบบการศึกษา และความยั่งยืนของการเรียนรู้ การที่เด็กจำนวนมากเข้าเรียนช้ากว่าปกติ มีอายุเกินเกณฑ์ในชั้นเรียน และไม่สามารถกลับเข้าสู่ระบบการศึกษาได้หลังตั้งครุฑ เป็นภาพสะท้อนของ “ความเปราะบางทางโครงสร้าง” ที่ยังไม่สามารถฟื้นฟูได้หลังสงคราม ผลการศึกษายังสอดคล้องกับ Badar & Mason (2020) ที่ระบุว่า การหลุดออกจากโรงเรียนในประเทศกำลังพัฒนามักเกิดจากการขาดโครงสร้างสนับสนุนในระดับระบบ ทั้งในด้านสวัสดิการรัฐ งบประมาณด้านการศึกษา และนโยบายด้านเพศและครอบครัว ซึ่งตรงกับข้อเสนอแนะของงานวิจัยนี้ที่เสนอให้พัฒนานโยบายแบบองค์รวม และสร้างระบบสนับสนุนสำหรับนักเรียนที่หลากหลาย

การอภิปรายผลแสดงให้เห็นว่าข้อค้นพบของงานวิจัยฉบับนี้มีหลักฐานเชิงประจักษ์ จากการทบทวนวรรณกรรม โดยเฉพาะในประเด็นที่ว่าการศึกษาไม่สามารถแยกขาดออกจากบริบทของโครงสร้างอำนาจ ความเหลื่อมล้ำทางสังคม มรดกของสงครามที่ส่งผลกระทบยาวนานและต่อเนื่อง และมีมิติทางวัฒนธรรมได้ ผลการศึกษาจึงเป็นทั้งการสะท้อน (reflection) และการท้าทาย (critique) ต่อระบบการศึกษาที่เน้นปัจเจกภาพมากกว่าความเป็นธรรมเชิงโครงสร้าง

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา. (2563, 30 มิถุนายน). *แก้ปมเหลื่อมล้ำทางการศึกษา 3 จังหวัดชายแดนใต้*. <https://www.eef.or.th/article-6-projects-301122/>
- กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา. (2566, 12 พฤษภาคม). *กสศ. จับมือ 12 หน่วยงาน ร่วมป้องกันปัญหาयरุ่นตั้งครรรในจังหวัดชายแดนใต้ ลดความเสี่ยงหลุดจากระบบการศึกษา*. <https://www.eef.or.th/news-120523/>
- กองบรรณาธิการ เดอะแอกทีฟ. (2567, 1 พฤษภาคม). *กสศ. ชู ‘ทุนนวัตกรรมสายอาชีพชั้นสูง’ ยุติจนข้ามรุ่น เด็กชายแดนใต้ เดอะ แอกทีฟ ไทยพีบีเอส*. <https://theactive.thaipbs.or.th/news/learningeducation-20240501>
- กองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายในภาค 4 ส่วนหน้า. (2564, 13 พฤษภาคม). *รองแม่ทัพภาคที่ 4 ประชุมรักษาความปลอดภัยครู เพิ่มมาตรการเข้มดูแลความปลอดภัยครู และนักเรียนในพื้นที่ จชต. ในช่วงเปิดภาคเรียนนี้ 16 พ.ค. 68*. <https://www.southpeace.go.th/?p=135966>
- บทความพิเศษ : 12 ปีไฟใต้ โรงเรียนถูกเผา 325 แห่ง !. (2558, 31 ธันวาคม). *คมชัดลึก*. <https://www.komchadluek.net/news/219651>
- ไทยพีบีเอส นิวส์. (2567, 13 กรกฎาคม). *ข้อมูลของสำนักบริหารการทะเบียนกรมการปกครอง ประชากรในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้*. [Infographic]. Facebook. <https://www.facebook.com/share/p/1A2Kpd5CqG/>
- ไทยพีบีเอส. (2559, 25 กรกฎาคม). *ภาษา-ครู-ยาเสพติด-โอกาส-วัฒนธรรม อุปสรรคบนเส้นทางการศึกษาของ นร. 3 จว. ใต้*. <https://www.thaipbs.or.th/news/content/254297>
- ไทยพีบีเอส. (2562, 14 พฤษภาคม). *มาตรการดูแลครูก่อนเปิดเทอม 3 จังหวัดชายแดนใต้*. <https://www.thaipbs.or.th/news/content/280060>
- นุรชีดา เพอแอสละ, นิวัฒน์ สวัสดิ์แก้ว, จุฑารัตน์ คชรรัตน์ และ ยะมีน แหละดี. (2559). *การวิเคราะห์ปัจจัยเสี่ยงในการออกกลางคันของนักเรียนโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม. ใน การประชุมหาดใหญ่วิชาการระดับชาติ และนานาชาติ ครั้งที่ 7 (น. 1171-1180), สงขลา*.
- ถาวรณ ธนาเลิศสมบูรณ์. (2568, 23 เมษายน). *สรุปปลายชายแดนใต้ แหล่งเยาวชนนอกระบบการศึกษาและตลาดแรงงานที่รัฐส่วนกลางละเลย*. The 101.World. <https://www.the101.world/neets-in-narathiwat/>

- ศรัณย์ ศาสดีศาสน์. (2565, 6 ธันวาคม). ความไม่สงบกับการศึกษาในสามจังหวัดชายแดนใต้.
ไทยพับลิก้า. <https://thaipublica.org/2022/12/nida-sustainable-move10/>
- สรรัช สันธูประมา. (2567, 17 กรกฎาคม). ชายแดน/เมืองหลวง: สองขั้วปัญหาเด็กหลุดระบบการศึกษา
ไทย. The 101.World. <https://www.the101.world/opposite-polar-of-school-dropout/>
- สิทธิชัย ทองมาก, วุฒิชัย เนียมเทศ, เรชา ชูสุวรรณ และ ฤทัย ชนนิสทธิชัย. (2561). เหลียวหลังแลหน้า
คุณภาพการศึกษาในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้. วารสารมหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์
สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, 5(3), 186-198.
- อติรุจ ดือระ. (2567, 18 พฤษภาคม). ตั้งครรภ์วัยรุ่นชายแดนใต้น่าห่วง สสส. จับมือหน่วยงานขยาย
พื้นที่จังหวัดไคร้ครรภ์วัยรุ่นภายในปี 2570. ศูนย์วิจัยและสนับสนุนเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน.
<https://www.sdgmovement.com/2023/05/18/pregnancy-among-adolescents-deep-south-th/>
- ฮิวแมนไรตส์วอตช์ [Human Rights Watch]. ประเทศไทย : คัมครองนักเรียน ครู โรงเรียนในภาคใต้.
(2553, 21 กันยายน). Human Rights Watch. <https://www.hrw.org/th/news/2010/09/21/240618>

ภาษาอังกฤษ

- Adelman, M. A., & Szekely, M. (2016). *School Dropout in Central America: An Overview of Trends, Causes, Consequences, and Promising Interventions*. World Bank Group.
- African Union. (2017, December 17). *Continental Education Strategy for Africa 2016-2025 (CESA 16-25)*. <https://au.int/en/documents/20171217/continental-education-strategy-africa-20162025--cesa-1625--vol-02-dec-2017>
- Ali, K., Yaseen, M. R., Makhdom, M. S. A., Qudoods, A., & Sardar, A. (2021). Socioeconomic Determinants of Primary School Children Dropout: A Case Study of Pakistan. *International Journal of Educational Management*, 35(6), 1221-1230
- Ashipala, S. & Wodon, Q. (2024, September 19). *Towards a New Continental Strategy for Education in Africa: Where Do We Stand?*. UNESCO International Institute for Capacity Building in Africa. <https://www.iicba.unesco.org/en/articles/towards-new-continental-strategy-education-africa-where-do-we-stand>

- Badar, B. F. & Mason, J. (2020). Numbers are Alarming, Solutions are Scant: Out of School Children in Pakistan. In *Proceedings From ICSD 2020* (pp. 1-16). International Conference on Sustainable Development. <https://ic-sd.org/wp-content/uploads/2020/11/Faisal-Badar.pdf>
- Bassi, M., Busso, M., & Muñoz, J. S. (2013). *Is The Glass Half Empty or Half Full? School Enrollment, Graduation, and Dropout Rates in Latin America* (No. IDB-WP-462). IDB Working Paper Series.
- Belfield, C. R., & Levin, H. M. (2007). *The Economic Losses from High School Dropouts in California* (Vol. 1). California Dropout Research Project.
- Betancourt, T. S. & Khan, K. T. (2008). The Mental Health of Children Affected by Armed Conflict: Protective Processes and Pathways to Resilience. *International Review of Psychiatry*, 20(3), 317-328.
- Binsaleh, M., & Binsaleh, S. (2013). Mobile learning: The Case study of the Four Southern Most Provinces of Thailand in Transforming Critical to Opportunity. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 91(1), 322-330.
- Blumer, H. (1980). Mead and Blumer: The Convergent Methodological Perspectives of Social Behaviorism and Symbolic Interactionism. *American Sociological Review*, 45(3), 409-419.
- Bowles, S., & Gintis, H. (2002). Schooling in Capitalist America Revisited. *Sociology of Education*, 75, 1-18.
- Brookover, W. B. (1949). Sociology of Education: A Definition. *American Sociological Review*, 14(3), 407-415.
- Carter, M. J., & Fuller, C. (2016). Symbols, Meaning, and Action: The Past, Present, and Future of Symbolic Interactionism. *Current Sociology*, 64(6), 931-961.
- Dearden, L., Emmerson, C., Frayne, C., & Meghir, C. (2009). Conditional Cash Transfers and School Dropout Rates. *Journal of Human Resources*, 44(4), 827-857.
- Dewey, J. (1916). Nationalizing Education. *Journal of Education*, 84(16), 425-428.
- Dorn, S. (1993). Origins of the "Dropout Problem". *History of Education Quarterly*, 33(3), 353-373.

- Duncan, B. (1965). Dropouts and the Unemployed. *Journal of Political Economy*, 73(2), 121-134.
- Durkheim, E. (1956). *Education and Sociology*. Simon and Schuster.
- Equitable Education Fund [EEF]. (2024). 77.11% of Prisoners in Thailand have Education Levels Below Basic Standards. The Ministry of Justice is Partnering With the Equitable Education Fund (EEF) Thailand to Advance the Thailand Zero Dropout Goal, Utilizing Flexible Education to Create New Opportunities for Justice-involved Children and Youth. <https://en.eef.or.th/2024/10/24/77-11-of-prisoners-in-thaia-land/>
- Fine, M. (1991). *Framing Dropouts: Notes on the Politics of an Urban High School*. Suny Press.
- Glewwe, P., & Kassouf, A. L. (2012). The Impact of the Bolsa Escola/Familia Conditional Cash Transfer Program on Enrollment, Dropout Rates and Grade Promotion in Brazil. *Journal of Development Economics*, 97(2), 505-517.
- Inoue, K., Di Gropello, E., Taylor, Y. S., & Gresham, J. (2015). *Out-of-school Youth in sub-Saharan Africa: A policy perspective*. World Bank Publications.
- Johannessen, L. Ø. (2006). *Struggling for Quality in Education in War-Ridden Liberia*. Senter for Interkulturell Kommunikasjon. <https://www.norad.no/contentassets/27f1f96e75444671a5df28e94055cd4b/struggling-for-quality-in-education-in-war-ridden-liberia.-a-review-of-the-educational-activities-of.pdf>
- Karabel, Jerome, & Halsey, A. H. (1976). The New Sociology of Education. *Theory and Society*, 3(4), 529-552.
- Khan, S. R., Siddiqui, R., & Hussain, F. (1987). An Analysis of School Level Drop-out Rates and Output in Pakistan. *Pakistan Economic and Social Review*, 25(1), 1-19.
- Kumar, P., Patel, S. K., Debbarma, S., & Saggurti, N. (2023). Determinants of School Dropouts among Adolescents: Evidence from a longitudinal Study in India. *PLoS one*, 18(3), e0282468.
- Lewin, K. M. (2009). Access to Education in Sub-Saharan Africa: Patterns, Problems and Possibilities. *Comparative Education*, 45(2), 151-174.

- Lloyd, C. B., & Mensch, B. S. (2008). Marriage and Childbirth as Factors in Dropping Out from School: an Analysis of DHS Data from Sub-Saharan Africa. *Population studies*, 62(1), 1-13.
- Malish, J. F. (2019). *Cultural Factors and Primary School Dropout Among Girls in Terekeka State, South Sudan*. Human Rights and Development Studies of Kampala International University.
- Mandela, N. (1995). *The Long Walk to Freedom: The Autobiography of Nelson Mandela*. Little, Brown and Company.
- Mishra, S. (2013). Educational Significance of Conflict Theory. *Pedagogy of Learning*, 1(1), 25-31.
- Mo, D., Zhang, L., Yi, H., Luo, R., Rozelle, S., & Brinton, C. (2013). School Dropouts and Conditional Cash Transfers: Evidence from a Randomised Controlled Trial in Rural China's Junior High Schools. *The Journal of Development Studies*, 49(2), 190-207.
- Mugisho, G. (2024). War, School Dropout and Adolescent Motherhood in the Democratic Republic of the Congo: Evidence from the 2007 and 2013/2014/ Demographic and Health Surveys. *Journal of Population Research*, 41(4), 25.
- Muriithi, N. (2025, 7 January). *A Generation Left Behind: Number of Out-of-school Children in Africa Still on Rise*. Development Aid. <https://www.developmentaid.org/news-stream/post/189893/out-of-school-children-in-africa-on-rise>
- Nabugoomu, J. (2019). School Dropout in Rural Uganda: Stakeholder Perceptions on Contributing Factors and Solutions. *Education Journal*, 8(5), 185.
- Rajasekaran, S., & Reyes, J. (2019). *Back to School: Pathways for Reengagement of Out-of-School Youth in Education*. World Bank Publications.
- Republic of Liberia. (2025). *Montserrado County: County Development Agenda (CDA) 2025-2029*. https://liberiaprojects.org/content/CDAs/Montserrado_CDA_final.pdf
- Santos, F. M., & Corseuil, C. H. L. (2022). The Effect of Bolsa Familia Program on Mitigating Adolescent School Dropouts Due to Maternity: An Area Analysis. *International Journal of Educational Development*, 90, 102575.

- Sarker, M. N. I., Wu, M., & Hossin, M. A. (2019). Economic Effect of School Dropout in Bangladesh. *International Journal of Information and Education Technology*, 9(2), 136-142.
- Scott J, Marshall G, editors. (2005). *A Dictionary of Sociology*. (3rd ed). Oxford University Press.
- Senate of The Republic of Liberia. (2025). *Montserrado County*. <https://senate.gov.lr/montserrado-county/>
- Shah, D., Haider, G., & Taj, T. (2019). Causes of Dropout Rate at Primary Level in Pakistan. *International Journal of Curriculum and Instruction*, 11(2), 38-74.
- Shahidul, S. M., & Karim, A. H. M. Z. (2015). Factors Contributing to School Dropout Among the Girls: A Review of Literature. *European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences*, 3(2), 25-36
- Shoo, A., & Lekule, C. (2021). The Influence of Family Leadership on Girl-Child School Dropout. *East African Journal of Education Studies*, 4(1), 61-73.
- Sommers, M. (2006, January). *Youth and Conflict: A Brief Review of Available Literature*. USAID. https://www.researchgate.net/publication/44835701_Youth_and_conflict_a_brief_review_of_available_literature
- Soudien, C., Moodley, K., Adam, K., Brook Napier, D., Abdi, A. A., & Badroodien, A. (2014). Thinking about the Significance of Nelson Mandela for Education. *Compare: A Journal of Comparative and International Education*, 44(6), 960-987.
- Spotlight initiative. (2022, 26 April). *I am Happy and I get Respect - Vocational Training Empowers Women and Girls in Liberia*. United Nations. <https://www.spotlightinitiative.org/news/i-am-happy-and-i-get-respect-vocational-training-empowers-women-and-girls-liberia>.
- Sridevi, K. V., & Nagpal, M. (2019). Trends in School Dropout Rate in India. *Researchers' Guild*, 2(1), 2-24.

- The International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank. (2011, November). *Liberia Education Country Status Report: Out of the Ashes – Learning Lessons from the Past to Guide Education Recovery in Liberia*. <https://documents1.worldbank.org/curated/en/481011575583469840/pdf/LiberiaEducation-Sector-Analysis.pdf>
- UNESCO Institute for Statistics (UIS). (2019, September). *New Methodology Shows that 258 Million Children, Adolescents and Youth Are Out of School*. <https://uis.unesco.org/sites/default/files/documents/new-methodology-shows-258-million-children-adolescents-and-youth-are-out-school.pdf>
- UNICEF. (2012, September). *Liberia Country Study Profiles of Children Out of School*. <https://uis.unesco.org/sites/default/files/documents/country-study-on-out-of-school-children-in-liberia-en.pdf>
- UNICEF. (2016, December). *Monitoring Education Participation: Framework for Monitoring Children and Adolescents Who are Out of School or at Risk of Dropping Out*. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000247861>
- UNICEF. (2022). *Thailand Education Fact Sheets 2022*. <https://www.unicef.org/thailand/media/15391/file/unicef%20Thailand%20Education%20Fact%20Sheets%202022-EN9Jun25.pdf.pdf>
- World Education Network. (2025). *Education in Liberia*. [Worldeducation.info. https://www.liberiaeducation.info/profile](https://www.liberiaeducation.info/profile)
- Zheng, K. & Yin, M. (2024). Structural Functionalism in Rural Primary Education: An Inquiry into the Alleviation of Digital Dilemmas. *Pacific International Journal*, 7(5), 1-8.
- Zuilkowski, S. S., & Betancourt, T. S. (2014). School Persistence in the Wake of War: Wartime Experiences, Reintegration Supports, and Dropout in Sierra Leone. *Comparative Education Review*, 58(3), 457-481.